

Z. L. HAROWIE

Do kraju tego

*Wydawnictwo towarzyszące koncertowi inauguracyjnemu obchody jubileuszu
35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie*

Do kraju tego

35 MUZEUM
lat NIEPODLEGŁOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

 Zespół Państwowych
Szkół Muzycznych w Bochni

www.deltaprint.pl
DELTA
DRUKARNIA CIEKOWA

Koncert inauguracyjny obchody 35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie

7 lutego 2025

Wykonawcy:

Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers” z Miejskiego Domu Kultury w Bochni

Chór Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni „Juvenes Cantores Bochnienses” Orkiestra Smyczkowa Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni „Con Passione”

Soliści – uczniowie Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni

Dyrygenci – **Maciej Kozłowski, Tomasz Półtorak**

Repertuar koncertu:

1. Hymn państwowy, *Mazurek Dąbrowskiego „Jeszcze Polska Nie Zginęła”*, sł. Józef Wybicki
2. *Gaude Mater Polonia* – sł. Wincenty z Kielczy, opr. Teofil Klonowski
3. *Boga Rodzico Dziewico* – muz. X Dr J. Żukow, sł. Juliusz Słowacki, opr. Bogusław Grzybek
4. Fryderyk Chopin – *Etiuda As-dur op.25 nr 1* – wyk. Wojciech Świątek, fortepian (z klasy fortepianu mgr Tomasza Karaska)
5. Stanisław Moniuszko – *Recytatyw i Dumka Zuzi*, aria z opery *Verbum Nobile* – wyk. Lena Hajdo, sopran (z klasy śpiewu dr Moniki Gruszowskiej), akomp. mgr Kazuko Tsuji
6. *Krakowiak Kościuszki „Bartoszu, Bartoszu”* – muz. Marceli Skałkowski, sł. Władysław Ludwik Anczyc
7. *Ostatni Mazur* – muz. Fabian Tymulski Tymolski, sł. Ludwik Ksawery Pomian-Lubiński
8. *Moja Piosnka „Do kraju tego”* – muz. Józef Świder – sł. Cyprian Kamil Norwid
9. *Ej dziewczyno* – muz. Stanisław Niewiadomski, sł. Kornel Makuszyński
10. Józef Świder – *Pieśń „Śpią Burzany”* – wyk. Kamil Dudziak, bas (z klasy śpiewu dr Moniki Gruszowskiej), akomp. mgr Kazuko Tsuji
11. Ignacy Jan Paderewski – *Nokturn B-dur op. 16 nr 4* – wyk. Milena Kozłowska, fortepian (z klasy fortepianu mgra Tomasza Karaska)
12. *Rozkwitają pąki białych róż* – muz. Mieczysław Kozar-Słobódzki, sł. Kazimierz Wroczyński
13. *Marsz Mokotowa „Nie Grają nam surmy bojowe”* – muz. Jan Markowski, sł. Mirosław Jezierski
14. *Czerwone Maki na Monte Cassino* – muz. Alfred Schutz, sł. Feliks Konarski, opr. Maciej Kozłowski
15. Tadeusz Joteyko – *„Kraju Daleki”*, aria Królowej Bony z opery *Zygmunt August* – wyk. Daria Morawik, sopran (z klasy śpiewu dr Moniki Gruszowskiej), akomp. mgr Kazuko Tsuji
16. Witold Lutosławski – *Trzy Fragmenty: Magia, Odys na Itace, Presto* – wyk. Aleksandra Gawłowicz, flet (z klasy fletu mgr Aleksandry Skoczek-Zapały), akomp. mgr Kazuko Tsuji
17. Ignacy Jan Paderewski – *Pieśń „Gdy ostatnia róża zwiędła”* – wyk. Amelia Florczak, sopran (z klasy śpiewu dr Moniki Gruszowskiej), akomp. mgr Kazuko Tsuji
18. Bela Bartok – *Tańce Rumuńskie* – wyk. Zuzanna Dziedzic, skrzypce (z klasy skrzypiec mgr Ewy Olejniczak), akomp. mgr Kazuko Tsuji
19. Orkiestra „Con Passione” Państwowej Szkoły Muzycznej II st. – dyrygent Tomasz Półtorak
 - Witold Lutosławski – 5 melodii ludowych na zespół smyczkowy
 - Henryk Czyż – *Canzona di barocco* na orkiestrę smyczkową
 - Henryk Mikołaj Górecki – *Trzy utwory w dawnym stylu* – II utwór

Koncert współorganizowany przez Stowarzyszenie Kulturalne Bocheński Chór Kameralny
i Zespół Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni

Do kraju tego

*Wydawnictwo towarzyszące koncertowi inauguracyjnemu obchody jubileuszu
35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie*

Redakcja **Tadeusz Skoczek**

Warszawa 2025

Koncert inauguracyjny obchody jubileuszu
35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie

Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów
al. Solidarności 62, Warszawa
7 lutego 2025, godzina 16.00

Na okładce wykorzystano grafikę z okładki nut pieśni *Czerwone Maki na Monte Cassino*,
zaprojektowanej przez: Zygmunt Haar i Leopold Haar, wydane nakładem Oddziału Kultury i Prasy 2. Korpusu, Włochy, 1945 r.,
papier, druk, wym. 31,5 x 23 cm, nr inw. U.4616, ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie

Autorzy tekstów:

Monika Gruszowska, Anna Kocot-Maciuszek, Jolanta Łękawa, Tomasz Półtorak,
Tomasz Ryncarz, Bartłomiej Sokołowski, Adam Struzik, Bożena Wojciechowska

Autorzy fotografii:

Adam Brzoza, Kamil Domański, Andrzej Kalinowski, Paweł Klasa, Maciej Kozłowski, Tomasz Ryncarz, Tomasz Stani;
z archiwum: Kopalni Soli Bochnia Sp. z o.o., MDK w Bochni, ZPSM w Bochni, Muzeum Niepodległości w Warszawie

ISBN 978-83-68378-01-6
Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42 700)
al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa
wydawnictwo@muzn.pl
tel. 22 826 90 91 w. 41

Bochenki Chór Kameralny "Salt Singers"

Chór "Juvenes Cantores Bochnienses"

Orkiestra smyczkowa "Con Passione"

Orkiestra z połączonymi Chórami

Cyprian Kamil Norwid

Moja piosnka

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla darów nieba,

Tęskno mi, Panie.

Do kraju tego, gdzie winą jest dużą
Popsować gniazdo na gruszy bocianie,
Bo wszystkim służą,

Tęskno mi, Panie.

Do kraju tego, gdzie pierwsze ukłony
Są jak odwieczne Chrystusa wyznanie:
„Bądź pochwalony!”

Tęskno mi, Panie.

Tęskno mi jeszcze i do rzeczy innej,
Której, już nie wiem, gdzie leży mieszkanie,
Równie niewinnej...

Tęskno mi, Panie.

Do beztęsknoty i do bezmyślenia,
Do tych, co mają *tak za tak, nie za nie*
Bez światłocienia,

Tęskno mi, Panie.

Tęskno mi ówdzie, gdzie ktoś o mnie stoi?
I tak być musi, choć się tak nie stanie
Przyjaźni mojej!

Tęskno mi, Panie.

Spis treści

1. Wstęp Marszałka Adama Struzika	9
2. Jolanta Łękawa, <i>Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers”</i>	11
3. Monika Gruszowska, <i>Chór „Juvenes Cantores Bochnienses”</i>	17
4. Tomasz Półtorak, <i>Orkiestra smyczkowa „Con Passione”</i>	19
5. Bożena Wojciechowska, <i>O szkole muzycznej w Bochni i patronie szkoły</i>	21
6. Tomasz Ryncarz, Anna Kocot-Maciuszek, <i>O Bochni i Miejskim Domu Kultury w Bochni</i>	25
7. Bartłomiej Sokołowski, <i>Zarys działalności Muzeum Niepodległości w Warszawie na przestrzeni 35 lat funkcjonowania</i>	29

Szanowni Państwo,

Rok 2025 na Mazowszu będzie przebiegał pod znakiem pięknego jubileuszu, jakim niewątpliwie jest 35-lecie Muzeum Niepodległości w Warszawie, jednej z wiodących instytucji kultury naszego województwa i całego kraju.

Muzeum Niepodległości to instytucja, która przez 35 lat swojego istnienia stała się ważnym punktem na kulturalnej mapie Mazowsza, Polski, ale również Europy poprzez wyjątkowy program Edukacji Europejskiej i kultywacji osoby Wojciecha Bogumiła Jastrzębowskiiego. Z biegiem lat zyskała miano miejsca, które nie tylko gromadzi i przechowuje wartościowe zbiory, ale również aktywnie uczestniczy w edukacji, promocji kultury i rozwoju społecznym. Obchody jubileuszu 35-lecia to doskonała okazja, by spojrzeć na historię muzeum, jego osiągnięcia i wyzwania, które przed nim stoją, oraz podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do jego sukcesów.

Z tej okazji warto przypomnieć, jak wiele zmieniło się przez te lata – od pierwszych skromnych wystaw po ambitne projekty, które łączą tradycję z nowoczesnością. Warto podkreślić wielkie rewitalizacje: Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów – perły architektonicznej – będącego siedzibą główną Muzeum Niepodległości, szereg projektów rewitalizacyjnych w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, czy budowę filii w postaci Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Radzyminie.

Wspólne świętowanie tego jubileuszu to także moment na refleksję nad przyszłością Muzeum, które – podobnie jak przed laty – wciąż jest przestrzenią dla twórczych poszukiwań, dialogu i odkryć.

Muzeum Niepodległości obchodzące swoje 35-lecie, to świadek i uczestnik dynamicznych zmian, jakie zaszły w naszym społeczeństwie, kulturze oraz w samym świecie muzealnictwa. Jego historia to nie tylko opowieść o zbiorach, ale także o ludziach, którzy je tworzyli i pielęgnowali. Z biegiem lat instytucja zyskała renomę dzięki swojej aktywności na wielu polach: badań, wystawiennictwa, nauki, edukacji oraz współpracy z innymi placówkami kulturalnymi i naukowymi zarówno w kraju, jak i za granicą.

Od samego początku Muzeum pełniło rolę miejsca, w którym gromadzono i chroniono cenne artefakty dokumentujące historię, tradycję i tożsamość regionu. Jednak z czasem zrozumiano, że muzeum nie jest tylko skarbnicą przedmiotów, ale także przestrzenią interakcji, dialogu i refleksji. Dziś, w erze globalizacji i cyfryzacji, coraz częściej staje się ono miejscem, które łączy przeszłość z teraźniejszością, wykorzystując nowoczesne technologie do prezentowania swoich zbiorów, jak również angażując społeczność w aktywne uczestnictwo w tworzeniu narracji o historii.

Przez 35 lat Muzeum Niepodległości zorganizowało niezliczoną ilość wystaw, które przyciągnęły tysiące zwiedzających. Każda z tych wystaw była nie tylko okazją do podziwiania sztuki czy odkrywania historycznych artefaktów, ale także platformą do zadawania pytań o przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Muzeum stało się miejscem spotkań różnych kultur, tradycji i perspektyw, a dzięki różnorodnym programom edukacyjnym, warsztatom czy wydarzeniom artystycznym kształtowało nowe pokolenia wrażliwych i świadomych obywateli.

Muzeum Niepodległości to także wydawnictwo naukowe, które może pochwalić się setkami cennych publikacji naukowych, monografii, katalogów, monumentalnych albumów okolicznościowych. Muzeum wydaje nieprzerwanie od ponad 30 lat, wiodące, naukowe czasopismo historyczne „Niepodległość i Pamięć”. W ostatnich latach do portfolio Wydawnictwa dołączył również „Kwartalnik Kresowy”. Oba czasopisma są punktowane i stanowią cenne źródła naukowe.

Jubileusz to także czas, by docenić wkład wszystkich pracowników – kuratorów, edukatorów, konserwatorów, ale także wolontariuszy i pasjonatów, którzy przez te lata angażowali się w rozwój muzeum. Ich wiedza, pasja i zaangażowanie były fundamentem, na którym opiera się obecny sukces tej samorządowej instytucji kultury.

Patrząc w przyszłość, muzeum staje przed nowymi wyzwaniami. W dobie sztucznej inteligencji, cyfryzacji i szybko zmieniających się potrzeb publiczności, konieczne jest nieustanne dostosowywanie się do nowych realiów, zachowanie elastyczności w podejściu do działalności wystawienniczej i edukacyjnej oraz wykorzystanie innowacyjnych narzędzi do budowania jeszcze silniejszych więzi z odbiorcami. Wierzę, że mimo tych nowych wymogów współczesnego świata, Muzeum Niepodległości wciąż pozostanie przy swoich korzeniach otwartego patriotyzmu, kultury tradycji narodowowyzwoleńczych, integracji europejskiej i łączności kultur.

W ciągu minionych 35 lat istnienia i działalności, Muzeum stało się nie tylko depozytariuszem przeszłości, ale także żywą, dynamiczną instytucją, która wciąż otwiera przed nami nowe horyzonty. Ta szczególna na mapie Mazowsza instytucja, z każdym rokiem coraz prężniej realizuje kulturalną i edukacyjną misję Samorządu Województwa Mazowieckiego dla lokalnych społeczności na terenie całego regionu. Możemy być dumni, że Muzeum Niepodległości jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego.

Życzę nam wszystkim, aby Muzeum Niepodległości w Warszawie było wciąż przestrzenią, w której przeszłość spotyka się z przyszłością, a kultura staje się fundamentem wspólnoty, której tworzenie jest zadaniem na kolejne lata.

Dziękuję za te 35 lat.

Adam Struzik

Marszałek Województwa Mazowieckiego

Bocheński Chór Kameralny *"Salt Singers"*

Zespół powstał w listopadzie 2004 roku z inicjatywy ówczesnego dyrektora Miejskiego Domu Kultury Jana Trusia. Od początku prowadzi go Maciej Kozłowski – absolwent Akademii Muzycznej w Krakowie, asystent chórmistrza Opery Krakowskiej, nauczyciel, a obecnie wicedyrektor Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni, a także artysta Filharmonii Krakowskiej.

Pierwszy koncert Bocheńskiego Chóru Kameralnego miał miejsce 14 października 2005 roku w kinie „Regis”, podczas otwarcia Bocheńskiego Przeglądu Kina Religijnego. Działający pod patronatem i przy finansowym wsparciu Miejskiego Domu Kultury w Bochni chór ma już na swoim koncie wiele osiągnięć muzycznych. Oprócz zdobytych laurów na lokalnych konkursach chóralnych w Niepołomicach (Złota Struna w 2006 roku, Srebrna Struna w 2008 roku) i Miechowie (I miejsce w 2009 roku), Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers” od kilkunastu już lat współpracuje z krakowskimi zespołami chóralnymi i muzycznymi, uczestnicząc w wielu oryginalnych i niezwykle cieka-

wych projektach artystycznych. Do najważniejszych z nich można zaliczyć: udział w koncercie z okazji 650-lecia Niepołomic, gdzie wraz z orkiestrą i chórem Opery Krakowskiej oraz solistami – Zbigniewem Wodeckim, Januszem Radkiem, Jackiem Wójcickim, Hanną Banaszak i Beatą Rybotycką wykonał oratorium „Amabilis”; koncert kolęd w Filharmonii Narodowej w Warszawie wraz z zespołami Krakowskiej Młodej Filharmonii z udziałem Grażyny Brodzińskiej i Andrzeja Lamperta, czy też koncert w dniu kanonizacji Jana Pawła II, pod tytułem „Krakowscy Artyści Swojemu Świętemu”, który odbył się na Małym Rynku w Krakowie. Wśród artystów, którzy pojawili się na scenie byli: Marta Bizoń, Przemysław Branny, Olgierd Łukaszewicz, Renata Przymyk, Anna Szałapak, Zbigniew Wodecki, Andrzej i Jacek Zielińscy oraz gość specjalny z Włoch Amedeo Minghi.

Niejednokrotnie chór „Salt Singers” brał udział w koncertach Krakowskiej Młodej Filharmonii oraz Orkiestry Królewskiego Miasta Krakowa „Sinfonietta Cracovia” pod dykcją Tomasza Chmiela. Artyści mają też na swoim koncie prawykonanie współczesnego utworu *Modlitwa i Pamięć* Wincentego Szmita z Krakowa oraz koncerty w ramach cyklu „Nowa Huta. Dlaczego nie!” Współpraca z krakowskimi zespołami zaowocowała wieloma koncertami zorganizowanymi w Krakowie, Bochni, Nowym Wiśniczu, Lipnicy Murowanej. Zespół współpracował z Eksperymentalną Sceną Operową w Krakowie oraz Orkiestrą i Chórem Zespołu Szkół Muzycznych w Krakowie. Wśród wspólnie wykonanych utworów znalazły się *Requiem*, *Msza Koronacyjna* W. A. Mozarta, *Gloria* A. Vivaldiego, a także kolędy i pastoralki.

Repertuar bożonarodzeniowy w podziemiach bocheńskiej saliny wspólnie z Orkiestrą Krakowskiej Młodej Filharmonii ponownie wybrzmiał 6 stycznia 2016 roku. W lipcu 2014 „Salt Singers” odbył swoją pierwszą muzyczną podróż zagraniczną uczestnicząc w międzynarodowym festiwalu „Balkan Folk Fest” w Kiten, w Bułgarii. Bocheński Chór Kameralny tworzy ponad dwudziestoosobowa grupa pasjonatów śpiewu, głównie mieszkańców Bochni, Nowego Wiśnicza i najbliższych okolic, spotykając się na próbach w Miejskim Domu Kultury w Bochni. Zespół ma charakter otwarty, a śpiewać w nim może każdy, kto czynić to potrafi.

W czerwcu 2010 roku członkowie chóru powołali do życia Stowarzyszenie Kulturalne Bocheński Chór Kameralny, które z powodzeniem włączyło się w organizację życia kulturalnego Małopolski. W grudniu 2016 Chór Kameralny „Salt Singers” wziął udział w projekcie „Nowa Huta. Dlaczego nie!”. Wystąpił tam razem z zespołem Galicja, Lidia Jazgar, Magdaleną Steczkowską oraz Chórem i Orkiestrą Krakowskiej Młodej Filharmonii pod dyrekcją Tomasa Chmiela. Był to koncert kolęd i pastorałek. Kolejne lata działalności chóru zaowocowały wieloma koncertami. W maju 2017 roku wraz z Chórem Sanktuaryjnym z Tuchowa zespół wziął udział w koncercie z okazji 10-lecia kanonizacji świętego Szymona w Lipnicy Murowanej.

„Salt Singers” ma w swoim repertuarze także pieśni patriotyczne, bierze udział w przeglądach pieśni patriotycznej organizowanych w Kłaju, Bochni, Krakowie. Zespół występował podczas obchodów świąt państwowych, np. na Zamku Lubomirskich w kaplicy zamkowej, w Nowym Wiśniczu podczas obchodów Rocznicy Uchwalenia Konstytucji 3 Maja.

Nie sposób pominąć niezwykle istotnego wydarzenia, gdzie również pojawili się bocheńscy artyści, jakim był koncert na Rynku Podgórskim w Krakowie z okazji 55-lecia Telewizji Kraków. Andrzej Sikorowski, Robert Kasprzycki, Przemysław Branny, Lidia Jazgar, Grupa Rafała Kmity, Skaldowie, Boba Jazz Band – to tylko niektórzy wykonawcy występujący na tym koncercie.

Jednym z większych przedsięwzięć artystycznych, w którym brał udział chór kameralny „Salt Singers” był też koncert „Święty Jan Paweł II – Papież, poeta, artysta”, który zabrzmiał w 2017 roku w Bazylice Bożego Ciała w Krakowie. Jego celem było upamiętnienie przez artystów pontyfikatu Jana Pawła II oraz podziękowanie wielkiemu papieżowi Polakowi za lata wsparcia oraz modlitwy za artystów i twórców kultury. Na koncert złożyły się najpiękniejsze utwory sakralne oraz poezja w wykonaniu: Teresy Lipowskiej, Anny Lasoty, Marty Wilk, Bożeny Zawiślak-Dolny, Ewy Warty-Śmietany, Marcina Jajkiewicza, Jakuba Oczkowskiego, Jana Wilgi. Solistom oprócz Chóru Kameralnego „Salt Singers” towarzyszył Chór „Dominanta” Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Krakowska Młoda Filharmonia – Orkiestra ZPSM im. M. Karłowicza w Krakowie. W tym samym roku „Salt Singers” wraz z Chórem i Orkiestrą Krakowskiej Młodej Filharmonii nagrali płytę z pieśniami Maryjnymi pt. *Chwalcie łąki umajone*.

Następne lata cechowały: praca nad nowym repertuarem i dalszy rozwój zespołu. Wykonawcy włączyli do swojego repertuaru: *Mszę G-dur* F. Schuberta, *Mszę A-dur* C. Francka, *Mszę koronacyjną* W. A. Mozarta, *Completorium* G. Górczyckiego, utwór *Powiedzcie to dalej* W. Krawczyńskiego do słów ks. J. Twardowskiego, *Requiem* G. Faure. Utwory te rozbrzmiewały w różnych miejscach. Chór „Salt Singers” śpiewał je z zaprzyjaźnionymi chórami i solistami. Często występowała wraz z nim Magdalena Niedbała-Solarz, a także Piotr Kwinta, Sławomir Biernat.

Kameralny Chór „Salt Singers” występował w Częstochowie, Krakowie, Brzesku, Tuchowie, Bochni.

W 2022 roku wziął udział w widowisku słowno-muzycznym „Niepodległość zaczęła się w Podgórzu”. Było to widowisko patriotyczne, łączące koncert solistów operowych, orkiestry symfonicznej oraz chóru z elementami rekonstrukcji historycznej. Podczas uroczystości zabrzmiały pieśni patriotyczne, takie jak: *Rota*, *Maszerują strzelcy*, *Przybyli włani pod okienko*, *O mój rozmarynie*, *Czerwone maki pod Monte Cassino*. W przedsięwzięciu wzięli udział Krakowska Młoda Filharmonia chór i orkiestra pod batutą Tomasza Chmiela oraz Bocheński Kameralny Chór „Salt Singers”. Krótki rys historyczny przedstawili Lidia Jazgar oraz Piotr Piecha.

W kwietniu 2023 w Nowym Bieżanowie rozbrzmiało *Requiem* G. Faure, które również można było usłyszeć w Sanktuarium Jana Pawła II. W tym czasie zespół już pracował nad musicalem *Skrzypek na dachu* i 17 czerwca 2023 roku można było zobaczyć zespół podczas koncertu w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza w Krakowie, gdzie wraz z Krakowską Młodą Filharmonią orkiestrą i chórem przygotowano ten koncert. Grudzień 2023 zaowocował przepięknym koncertem, który odbył się w Brzesku, zatytułowanym „Do szopy, do szopy wszyscy...”. Koncert ten był wspólnym przedsięwzięciem Chóru „Gaudium” z Brzeska, „Salt Singers” z Bochni oraz zespołu „Dzikię wino”.

Rok 2024 to rok jubileuszowy dla chóru – zespół obchodził 20-lecie pracy artystycznej. Już w maju zaprezentował *Completorium* Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego, gdzie ze wspaniałymi solistami Magdaleną Niedbałą-Solarz i Piotrem Kwintą rozpoczęto świętowanie. Główne obchody 20-lecia założenia chóru „Salt Singers” przypadły na listopad 2024. Podczas Gali Dwudziestolecia Chóru wybrzmiał musical *Skrzypek na dachu*. Niezwykła sceneria i zaprzyjaźnieni soliści: Adam Dobek, Magdalena Niedbała-Solarz, Piotr Kwinta, Mariusz Solarz, Hanna Tyrańska, Katarzyna Król, Ada Łomnicka, Martyna Raczek i Maria Machłowska dodali blasku przedstawieniu i pomogli wywołać niezapomniane wrażenia wśród licznie zgromadzonej publiczności.

Dopiero rozpoczął się rok 2025, a zespół już wziął udział w koncercie pod tytułem „Dnia Jednego o Północy...”, zorganizowanym w Krakowie-Mistrzejowicach pod patronatem Zakonu Maltańskiego. W światłach reflektorów wybrzmiały najpiękniejsze kolędy i pastorałki w wykonaniu Śpiewającej Rodziny Kaczmarków, Bocheńskiego Chóru Kameralnego „Salt Singers” przygotowanego przez Macieja Kozłowskiego, chóru „Gaudium” z Brzeska przygotowanego przez Iwonę Mikołajek i Andrzeja Gicałę, oraz chóru „Dominanta” z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie przygotowanego przez Małgorzatę Langer-Król.

Trzeba jeszcze dodać, że archiwizowanie koncertów było możliwe dzięki uprzejmości, zaangażowaniu i przyjaźni z Andrzejem Kalinowskim, który nigdy nie odmówił zespołowi pomocy i zawsze – od bardzo wielu już lat – profesjonalnie uwieczniał na zdjęciach tak ulotne chwile i emocje.

Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers” dał też koncert kolęd i pastorałek w styczniu 2015 roku, z okazji rocznicy 25-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie.

Jolanta Łękawa

Maciej Kozłowski – absolwent Akademii Muzycznej w Krakowie. Dyplom magistra sztuki uzyskał w roku 2000 na Akademii Muzycznej w Krakowie na Wydziale Edukacji Muzycznej w dwóch specjalnościach: w zakresie prowadzenia zespołów wokalnych i wokально-instrumentalnych oraz pedagogiki muzycznej. W 2002 roku ukończył Studia Podyplomowe dla Dyrygentów Chóralnych, a w roku 2007 Studia Podyplomowe w zakresie Teorii Muzyki na Wydziale Twórczości, Interpretacji i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej w Krakowie.

W latach 1997–1998 związany z Chórem Polskiego Radia w Krakowie, a od roku 1999 z Operą Krakowską, w której to od roku 2002 pełnił obowiązki asystenta chórmistrza. Od 2008 na stałe związany jest z Filharmonią Krakowską jako artysta chóru.

Jest dyrygentem Bocheńskiego Chóru Kameralnego „Salt Singers” od początku jego istnienia, od 2004 roku. W tymże

roku podjął pracę w Państwowej Szkole Muzycznej I st. im. prof. Jerzego Żurawlewa w Bochni, gdzie prowadzi zajęcia z przedmiotów teoretycznych. Od roku 2021 jest także nauczycielem muzyki w I Liceum Ogólnokształcącym w Bochni im. Króla Kazimierza Wielkiego.

Od września 2024 roku Maciej Kozłowski pełni obowiązki wicedyrektora Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni. Jako artysta chóru Filharmonii Krakowskiej oraz jako chórmistrz Bocheńskiego Chóru Kameralnego „Salt Singers” prowadzi szeroką działalność koncertową, organizując i prowadząc różnego rodzaju wydarzenia artystyczne w mieście i regionie.

Chór

"Juvenes Cantores Bochnienses"

Zespół ten działa w ramach przedmiotu „chór” w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia w Bochni. Bierze udział w koncertach szkolnych i środowiskowych. Był laureatem VIII Krakowskiego Międzynarodowego Festiwalu Chóralnego Pieśni Adwentowej i Bożonarodzeniowej – Srebrny Dyplom w kategorii chórów kameralnych oraz XXVI Tyskich Wieczorów Kolędowych – II nagroda. Od początku swojego istnienia chór pracuje pod kierownictwem dr Moniki Gruszowskiej.

Monika Gruszowska ukończyła Wydział Edukacji Muzycznej na Akademii Muzycznej w Krakowie oraz Wydział Wokalno-instrumentalny w specjalizacji „śpiew solowy” na Akademii Muzycznej w Katowicach. W 2016 roku uzyskała stopień naukowy doktora w dziedzinie artystycznej dyrygentura. Od 1999 pracuje w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni na stanowisku nauczyciela. Prowadziła zajęcia z chóru oraz orkiestry dętej w I st., a od utworzenia Państwowej Szkoły Muzycznej II st., również z chóru II st. Była inicjatorem powstania kierunku wokalnego w PSM II st., który cały czas prowadzi. Uczniowie Moniki Gruszowskiej, zarówno uczęszczający na zajęcia zbiorowe, jak również indywidualne, zdobyli kilkadziesiąt nagród na konkursach wokalnych ogólnopolskich i międzynarodowych oraz kontynuują naukę na akademiach muzycznych.

Monika Gruszowska prowadzi ożywioną działalność artystyczną i dydaktyczną na poziomie lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym, za którą otrzymała kilkadziesiąt nagród indywidualnych, z których najważniejszą jest Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktyczno-wychowawczej i artystycznej, uzyskana w 2023 roku. Jest dyrektorem artystycznym Ogólnopolskiego Konkursu Wokalnego im. Zygmunta Noskowskiego. Od roku 2022 pełni także funkcję konsultanta Centrum Edukacji Artystycznej.

Monika Gruszowska

Orkiestra smyczkowa "Con Passione"

Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni

Orkiestrę tworzą uczniowie Państwowej Szkoły Muzycznej II stopnia w Bochni. Od początku powstania tej szkoły orkiestrę prowadzi Tomasz Półtorak. Młodzież uczestniczyła w warsztatach orkiestrowych prowadzonych m.in. przez prof. Szymona Kawalę. Zespół brał udział w międzynarodowym projekcie „Na strunach”, występując w Polsce i na Słowacji, m.in. w artykularnym kościele w Kieżmarku, będącym na liście zabytków UNESCO. Ponadto członkowie orkiestry uczestniczyli w projektach wokально-instrumentalnych, m.in. współpracując z chórem kameralnym „Salt Singers” oraz z gwiazdą polskiej sceny rozrywkowej – Markiem Piekarczykiem.

Tomasz Półtorak ukończył Akademię Muzyczną w Krakowie na kierunku Edukacja Artystyczna w zakresie Sztuki Muzycznej (specjalność: prowadzenie zespołów wokalnych i wokально-instrumentalnych) w klasie prof. J. Jazownika oraz Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie na kierunku Dyrygentura (specjalność: Dyrygentura symfoniczno-operowa) w klasie prof. T. Bugaja. Jest absolwentem studiów podyplomowych Menedżer Muzyki.

Uczestniczył w międzynarodowym kursie dyrygentów chóralnych, organizowanym przez Uppsala University Choral Center (2008), gdzie szkolił swój warsztat u takich profesorów jak: S. Parkmann, P. P. Scattolin oraz H. Böck. Brał

udział w dyrygenckich kursach mistrzowskich prowadzonych przez prof. C. Mettersa oraz prof. F. Cramera. Uczestnik XIII Ogólnopolskiego Konkursu Dyrygentów Chóralnych w Poznaniu.

Swoją pasją do muzyki dzieli się z młodymi adeptami sztuki ucząc w szkołach muzycznych I i II st. przedmiotów chór i orkiestra. Zespoły, które prowadzi otrzymały nagrody na konkursach, m.in. I miejsce oraz nagroda za najlepsze wykonanie utworu obowiązkowego na V Rzeszowskim Festiwalu Kolęd i Pastorałek. Jest koordynatorem Konkursu Chóralnego Jesienne Śpiewanie w Starym Mieście, organizowanego przez Dzielnicę I Stare Miasto i Ogólnokształcącą Szkołę Muzyczną I st. im. I. J. Paderewskiego w Krakowie.

Stypendysta Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Prezydenta Miasta Krakowa. W 2020 roku otrzymał Nagrodę Prezydenta Miasta Krakowa za szczególne osiągnięcia w pracy dydaktycznej oraz sukcesy odnoszone w wychowaniu dzieci i młodzieży. W 2023 roku został uhonorowany odznaką Honoris Gratia.

Tomasz Półtorak

O szkole muzycznej w Bochni

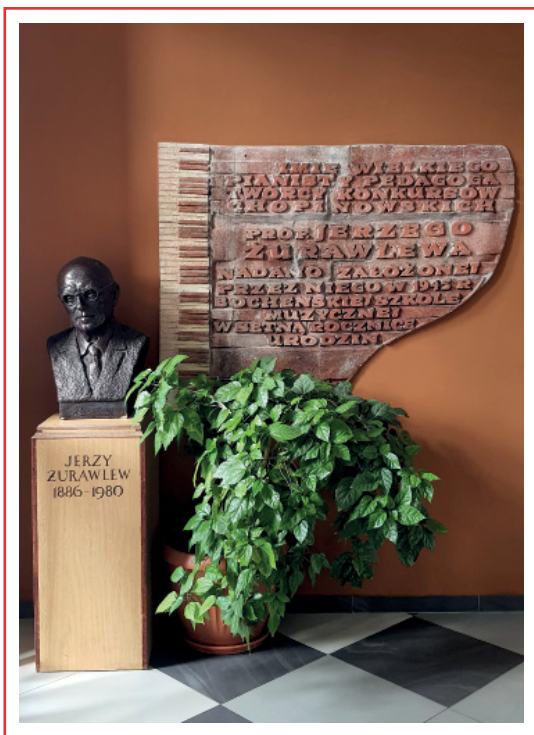
Zespół Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni jest publiczną szkołą artystyczną, prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Placówka utworzona została na podstawie Zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 czerwca 2014 roku w sprawie utworzenia Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni.

Historia szkoły

Początek szkoły sięga pierwszych lat powojennych. Założona została wiosną 1945 roku przez światowej sławy pianistę i inicjatora Konkursów Chopinowskich profesora Jerzego Żurawlewa, którego Bochnia wraz z innymi uchodźcami przyjęła po upadku Powstania Warszawskiego. W dowód wdzięczności za życzliwość i okazane serce, profesor po wielu staraniach otrzymał zgodę na założenie szkoły. Początkowo nauczanie odbywało się w mieszkaniu w Ośrodku Zdrowia przy ul. Kazimierza Wielkiego 38. Był to pierwszy szkolny lokal. Rozpoczęły się tam regularne zajęcia, a uczniami profesora byli między innymi: Jerzy Katlewicz – światowej sławy dyrygent i Wanda Kot-Wątorska (późniejsza dyrektor szkoły).

W następnym roku otrzymał profesor mieszkanie przy ul. Solna Góra 12, a placówka nazwę Bocheńska Szkoła Muzyczna. Zajęcia w niej obejmowały naukę gry na dwóch instrumentach: fortepianie i skrzypcach, a także przedmioty teoretyczne. W związku z wyjazdem do Gliwic w 1946 roku, pieczę nad szkołą powierzył Jerzy Żurawlew nauczycielce (skrzypaczce) Wandzie Chomrańskiej. Od 1 września 1946 roku do 31 grudnia 1949 roku szkoła funkcjonowała pod nazwą Niższa Szkoła Muzyczna Związku Powiatowego Samorządu Terytorialnego w Bochni i zajmowała lokal przy ul. Solna Góra 17.

Zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 19 grudnia 1949 roku Niższa Szkoła Muzyczna Związku Powiatowego Samorządu Terytorialnego w Bochni została przejęta na rzecz państwa i otrzymała nazwę Państwowa Szkoła Muzyczna w Bochni. Dyrektorem pozostała nadal pani Wanda Chomrańska. Pomimo upaństwowienia szkoły zaistniał problem utrzymania oraz finansowania placówki i z dniem 18 lipca 1951 roku szkoła uległa likwidacji.

Odrodziła się 1 września 1962 roku z inicjatywy wielkiego społecznika i miłośnika muzyki mgra Zdzisława Szałtka, w formie Społecznego Ogniska Muzycznego. Po dwóch latach, 1 września 1964 roku Społeczne Ognisko Muzyczne przemianowane zostało na Państwowe Ognisko Muzyczne i otrzymało samodzielny lokal, jakim był budynek przy ul. Kraszewskiego 8. Obiekt ten został przebudowany i przystosowany do potrzeb szkoły. Kolejnym kierownikiem Państwowego Ogniska Muzycznego była Łucja Kozłowska. Jej sześcioletni okres pełnienia funkcji dyrektora to znaczący wkład w rozwój szkoły zarówno pod względem poziomu nauczania, jak i poprawy warunków pracy.

W 1970 roku Państwowe Ognisko Muzyczne zostało przemianowane na Państwową Szkołę Muzyczną I stopnia. W 1975 roku Zarząd Szkół Artystycznych przy Ministerstwie Kultury i Sztuki w Warszawie

wie zdecydował o konieczności podjęcia rozbudowy i generalnego remontu budynku szkoły. Modernizacji podjęła się ówczesna dyrektor szkoły mgr Wanda Wątorska. Uroczyste otwarcie szkoły i nadanie jej imienia Profesora Jerzego Żurawlewa nastąpiło 18 grudnia 1986 roku. W latach 1990–2007 funkcję dyrektora szkoły pełnił mgr Kazimierz Międał, a od roku 2008 dyrektorem został mgr Krzysztof Mieczysław Krawczyk.

29 maja 2014 roku, Zarządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego utworzona została jeszcze Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia w Bochni. Konsekwencją utworzenia szkoły II stopnia, było powstanie 11 czerwca 2014 Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni, do którego należą szkoły muzyczne I i II stopnia. Zespół rozpoczął działalność 1 września 2014 roku.

Od września 2024 pełniącym obowiązki dyrektora Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni jest mgr Tomasz Półtorak. Wśród absolwentów szkoły znajduje się wielu wybitnych muzyków. Absolwentem Państwowej Szkoły Muzycznej im. Jerzego Żurawlewa jest Jakub Kuszlik – laureat IV nagrody na XVIII Międzynarodowym Konkursie Pianistycznym im. Fryderyka Chopina w Warszawie, odbywającym się w roku 2021.

o patronie szkoły

Profesor Jerzy Żurawlew urodził się 25 grudnia 1886 roku w Rostowie nad Donem. Matka była rodowitą Polką, ojciec natomiast rosyjskim ziemianinem. Matka, niezła pianistka, wcześniej zauważyła talent i zamięlowanie syna do muzyki. Została jego pierwszą nauczycielką gry na fortepianie. Już w wieku 8 lat Jerzy koncertował w Moskwie przed Ignacym Paderewskim, będącym tam na tournée. Kształcił się u wybitnego polskiego pianisty, chopinisty i pedagoga – Aleksandra Michałowskiego. Jako dziewiętnastoletni młodzieniec rozpoczął studia w Konserwatorium Warszawskim, które ukończył z odznaczeniem w roku 1913, uzyskując równocześnie nominację na profesora tej uczelni.

Już podczas studiów prowadził działalność koncertową i w 1910 roku wystąpił na pierwszym poważniejszym koncercie, zyskując wspaniałe recenzje dzięki umiejętności interpretacji utworów Franciszka Liszta. Tak rozpoczętą działalność artystyczną przerwała I wojna światowa. W Mińsku na Białorusi, gdzie zastały go działania wojenne, poznał swoją pierwszą żonę – malarzkę Zofię z Dąbkowskich.

Po rewolucji w 1917 roku Jerzy Żurawlew zdołał przedostać się z rodziną do Warszawy. Zajął się pracą pedagogiczną w Wyższej Szkole im. Chopina przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym, gdzie pracował aż do wybuchu II wojny światowej. Wcześniej, bo w 1916 roku założył w Mińsku Litewskim konserwatorium, a potem w roku 1920 – szkołę muzyczną w Białymstoku.

W czasie pobytu w Warszawie profesor wrócił na krótki czas do działalności koncertowej, jednak obowiązki pedagogiczne, a także zdrowie nadszarpnięte przeżyciami wojennymi ograniczyły znacznie tę sferę jego artystycznego życia.

Dziełem jego życia była nie tyle gra na fortepianie i osiągnięty poziom techniczny oraz interpretacyjny, co inicjatywa organizowania Konkursów Chopinowskich – międzynarodowej, cyklicznej i wielkiej imprezy poświęconej muzyce Fryderyka Chopina. W okresie międzywojennym odbyły się trzy takie Konkursy (1927, 1932, 1937 r.). Potem ich ciąg został przerwany wybuchem II wojny światowej.

Po upadku Powstania Warszawskiego, Żurawlew wraz z żoną znalazł się w obozie w Pruszkowie. Potem nastąpił bocheński akcent w życiu artysty. Tutaj na skutek przeżyć wojennych zmarła pierwsza żona pianisty i została pochowana na miejscowym cmentarzu. W Bochni profesor wziął również ślub ze swoją uczennicą Anną Gerstin. Po przejściu frontu w 1945 roku założył tutaj szkołę muzyczną. W roku 1946 los zaniósł go do Gliwic, potem do Łagowa Lubuskiego, a następnie objął stanowisko rektora w reaktywowanym Konserwatorium Warszawskim.

W 1949 roku, właśnie w Łagowie odbył się pierwszy po wojnie Konkurs Chopinowski. Doceniono wkład profesora w dzieło Konkursu nagradzając go w 1950 roku Nagrodą Państwową I stopnia. V Międzynarodowy Konkurs im. Fryderyka Chopina odbył się już w Warszawie, w sali Filharmonii Narodowej w roku 1955. Każdy następny miał już odbywać się co pięć lat.

Profesor był aktywny do końca swojego życia. Kiedy zdrowie już na to nie pozwalało, jako honorowy członek jury wciąż bacznie obserwował zmagania młodych pianistów – uczestników Konkursu i relacjonował je w cyklu radiowych audycji. Zmarł podczas trwania X Konkursu Chopinowskiego – 3 października 1980 roku.

* * *

Ciekawostką jest fakt, iż uczennicą prof. Żurawlewa w Bochni była Wanda Wątorska, późniejsza dyrektor szkoły, natomiast jej uczennicą jest Agata Zając, obecnie nauczyciel w ZPSM w Bochni. Ona z kolei uczyła w szkole podstawowej Jakuba Kuszlika – laureata IV Nagrody na XVIII Konkursie Chopinowskim, którego pomysłodawcą był profesor Żurawlew – tak historia wielkiej miłości do nauczania gry oraz Chopina zatoczyła koło.

Bożena Wojciechowska

Materiały źródłowe:

Dąbrowski Mirosław, *Ze wspomnień dawnego ucznia - Jerzy Żurawlew artysta, pedagog i inicjator Konkursów Chopinowskich*;
Skarbowski Jerzy, *Jerzy Żurawlew - inicjator Konkursów Chopinowskich*, „Ruch Muzyczny”, nr 20, październik 1995.

O Bochni i Miejskim Domu Kultury w Bochni

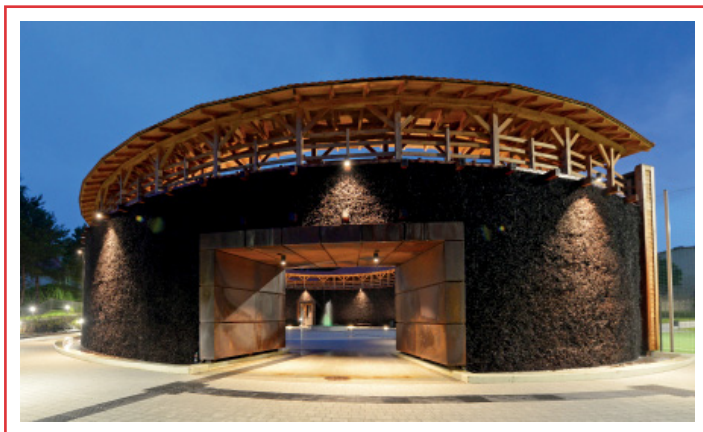
Kopalnia Soli Bochnia
– Kaplica św. Kingi,
patronki górników solnych

Miasto Soli

Bochnia – najstarsze miasto Małopolski – to miejsce, gdzie historia spleta się z nowoczesnością, a każda uliczka skrywa fascynujące opowieści. Prawa miejskie nadano jej w 1253 roku, cztery lata przed samym Krakowem, co zawdzięcza odkryciu soli kamiennej w roku 1248. Ta wyjątkowa historia i liczne atrakcje czynią Bochnię idealnym celem podróży.

Największą chlubą Bochni jest Kopalnia Soli, wpisana na listę UNESCO. To najstarszy nieprzerwanie działający zakład wydobywczy w Europie, oferujący niezwykle atrakcje, które zachwycą każdego. A wśród nich: zwiedzanie multimedialnych tras, podziemna kolejka, przeprawy łodzią czy możliwość noclegu w komorze Ważyn – największym podziemnym pomieszczeniu wykonanym przez człowieka. Na głębokości 250 metrów, można nawet zorganizować dyskotekę czy rozegrać mecz sportowy.

Miłośników sztuki na pewno zainteresuje Muzeum im. Stanisława Fischera, mieszczące się w dawnym klasztorze dominikanów. Wśród dwudziestu tysięcy eksponatów znajdują się dzieła takich mistrzów, jak Jacek Malczewski, Olga Boznańska czy Włodzimierz Tetmajer. Muzeum Motyli „Arthropoda” natomiast zaprasza na największą w Polsce stałą ekspozycję ponad sześciu i pół tysiąca okazów motyli z całego świata – tych, które znamy oraz tych najbardziej egzotycznych.

Tężnia solankowa w Bochni
oddana do użytku w 2020 roku

Bochnia to także malownicze centrum miasta. Odnowiony Rynek z multimedialną fontanną zachęca do spacerów o każdej porze dnia, a pobliska Bazylika św. Mikołaja zachwyca pięknem i bogactwem wnętrza. Odnajdziemy tam m.in. cudowny obraz Matki Boskiej Różańcowej i Kaplicę św. Kingi, nawiązującą do kościoła Mariackiego w Krakowie, zaprojektowaną przez samego Jana Matejkę.

Miasto urzeka również zielenią i przestrzenią do wypoczynku. Planty Salinarne, Plac Turka oraz Rodzinny Park Uzbornia oferują kilka kilometrów ścieżek spacerowych, place zabaw, boiska sportowe oraz zielone siłownie. W letnie niedziele na Plantach można usłyszeć koncerty górniczej orkiestry, a wizyta w Tężni Solankowej pozwala odechnąć zdrowym mikroklimatem, który wspiera profilaktykę wielu chorób, m.in. układu oddechowego i nerwowego. Tężnia to największy taki obiekt w regionie, udostępniony bezpłatnie, otoczony terenami rekreacyjnymi z placem zabaw, zieloną siłownią i boiskami sportowymi.

Podczas pobytu w Bochni powinno się zasmakować lokalnej kuchni. Miasto słynie z oryginalnych potraw wzbogaconych solą oraz wyjątkowych słodkości, takich jak słone lody czy czekolada z kawałkami soli. Smakoszy kawy niech zainspiruje fakt, że w Bochni i jej najbliższej okolicy działają aż cztery palarnie. Niepowtarzalny smak tego napoju, pochodzący z rzemieślniczych produkcji, docenią nawet wytrawni kawosze.

Warto odkryć tajemnice Bochni zanurzając się w jej fascynującej historii i cieszyć się atrakcjami, które pozostaną w pamięci na długo. To miasto, które łączy tradycję z nowoczesnością, oferując niezapomniane przeżycia dla każdego.

Tomasz Ryncarz

Miejski Dom Kultury

Pod patronatem i przy finansowym wsparciu Miejskiego Domu Kultury święci swoje tryumfy Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers”. Placówka działa nieprzerwanie od 1964 roku. Przez dwie dekady działalność domu kultury prowadzona była w kilku lokalizacjach. Do obecnej siedziby – budynku przy ul. Regis 1 – MDK przeniósł się w latach 90. minionego wieku.

W budynku przy ul. Regis 1 funkcjonuje kino (2 sale); trzy wielofunkcyjne sale o zróżnicowanej powierzchni, mogące służyć organizacji imprez rozrywkowych i edukacyjnych, przeprowadzaniu prób, ekspozycji prac plastycznych, wystaw, prowadzeniu zajęć tanecznych i ruchowych; pomieszczenia sekcji muzycznych i wokalnych oraz pracownię plastyczna i modelarska, redakcja miesięcznika „Kronika Bocheńska”, którego dom kultury jest wydawcą, a także administracja placówki.

Rynek w Bochni z pomnikiem króla Kazimierza Wielkiego

Od kwietnia 2014 Miejski Dom Kultury zarządza amfiteatrem z muszlą koncertową w Parku Rodzinnym Uzbornia, a od maja 2022 prowadzi Centrum Informacji Turystycznej, umiejscowione w zrewitalizowanym budynku dawnej kuźni na Plantach Salinarnych. W oparciu o tę bazę MDK w Bochni oferuje szeroką gamę działań artystycznych dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych. Wykorzystując również miejską przestrzeń publiczną przeprowadza szereg imprez.

Dzieci, młodzież i dorośli (również seniorzy) mogą w domu kultury szlifować swoje talenty, rozwijać pasje, nabywać nowe umiejętności, a przy tym spędzać czas w dobrej, twórczej atmosferze. Swoim klientom MDK proponuje szeroki wachlarz zajęć: taneczne, wokalne i wokально-aktorskie, naukę gry na instrumentach, plastyczne, modelarstwo, szachy, robotykę, klub seniora, Uniwersytet Trzeciego Wieku. W MDK działają dwa chóry: Złota Jesień (seniorzy) i Bocheński Chór Kameralny „Salt Singers” (dorośli).

Prowadzone przez MDK kino „Regis”, zrzeszone w Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych oraz Małopolskiej Sieci Kin Cyfrowych, zapewnia projekcję filmów w premierowych, a także przedpremierowych terminach. Tworząc repertuar stara się zachować równowagę pomiędzy obrazami komercyjnymi a filmem bardziej ambitnym, niszowym. Dużą rolę w tym zakresie odgrywa działający w domu kultury Dyskusyjny Klub Filmowy „Maciste”.

Miejski Dom Kultury jest również organizatorem wielu wydarzeń kulturalnych: koncertów, warsztatów, pokazów, wystaw.

W Centrum Informacji Turystycznej, oprócz działalności informacyjnej, prowadzona jest szeroka działalność kulturalna (warsztaty, wycieczki, gry terenowe itp.).

Równie ważne jest dla MDK prezentowanie młodych utalentowanych bochnian, dlatego też corocznie organizowane są powiatowe eliminacje Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego, przeglądy: Młode Talenty, Młodzi Plasty. Organizowane są wystawy prac uczestników sekcji MDK (prac plastycznych w różnych technikach, fotografii).

Duży nacisk położono na prezentowanie dorobku miejscowych artystów oraz propagowanie historii i tradycji miasta. Dorobek lokalnych twórców i rękodzielników prezentowany jest corocznie podczas Święta Miasta, wystawy ich prac organizowane są także w siedzibie MDK. Miejskie rocznice ważnych wydarzeń są dla MDK okazją do przybliżania mieszkańcom historii i tradycji tego królewskiego i solnego ośrodka. Co roku organizowane są m.in.: Rocznica Lokacji Miasta, Bocheński Dzień Króla Kazimierza, Bocheński Dzień Świętego Mikołaja.

Miejski Dom Kultury jest wydawcą miesięcznika obywatelskiego „Kronika Bocheńska”, na łamach którego propagowana jest idea samorządności i szeroko przedstawiana praca bocheńskiego samorządu. Stałe rubryki dotyczą historii miasta i jego górniczego rodowodu, współczesności, żyjących tu niegdyś i obecnie ludzi, a więc ukazują potencjał lokalnego społeczeństwa, budując poczucie wspólnoty i lokalnej przynależności. Spora część czasopisma poświęcona jest kulturze, lokalnemu sportowi i sprawom ludzi młodych.

Anna Kocot-Maciuszek

Majówka w Parku Rodzinnym Uzbornia

Warsztaty teatralne prowadzone w bocheńskim MDK

Zarys działalności Muzeum Niepodległości w Warszawie na przestrzeni 35 lat funkcjonowania

Muzeum Niepodległości w Warszawie zostało powołane w 1992 roku w miejsce funkcjonującego od 1990 roku Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych, które rozpoczęło swoją działalność na mocy zarządzenia nr 6 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 30 stycznia 1990, zaś zarządzenia nr 4 i 5 z tego samego dnia likwidowały Muzeum Lenina oraz Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego¹.

Misją Muzeum Niepodległości jest krzewienie tradycji niepodległościowych poprzez realizację szeregu przedsięwzięć, związanych z upamiętnianiem bohaterów zrywów narodowowyzwoleńczych oraz wydarzeń i bitew, które zapisały się na kartach historii Polski. Warto też dodać, iż ta placówka kulturalna prowadzi aktywną działalność edukacyjną, artystyczno-kulturalną, popularyzatorską i wydawniczą. Tak jak wcześniej wspomniałem, Muzeum na przestrzeni lat zmieniało się, nie tylko ze względu na realizowany program kulturalno-edukacyjny, ale również koncepcję statutu. W syntetycznym opisie, który ukazuje zarys historii Muzeum Niepodległości, odnajdujemy informację na ten temat: „Muzeum Niepodległości powstało 30 stycznia 1990 r. jako Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych. Główna siedziba nowej placówki została ustanowiona przez Ministerstwo Kultury i Sztuki w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów, gdzie poprzednio mieściło się Muzeum Lenina (1955–1989). Magazyny zbiorów, działy historyczne oraz biblioteka znajdowały się w pawilonie w pobliżu Zamku Ujazdowskiego. Pawilon ten został odebrany Muzeum Niepodległości przez MKiS i przekazany na siedzibę Ośrodka Dokumentacji Zabytków (w 1991 i 1993 r.). Muzeum Niepodległości objęło też dwa oddziały: Muzeum X Pawilonu C.W. [Cytadeli Warszawskiej – B.S.] oraz Muzeum Więzienia Pawiak. W 1991 r. placówka uzyskała nową nazwę, która obowiązuje nadal. W 1992 r. Muzeum Niepodległości uzyskało status Narodowej Instytucji Kultury”².

W przytoczonym powyżej fragmencie, zostały zaprezentowane m.in. informacje o oddziałach Muzeum Niepodległości. W tym miejscu warto podkreślić, iż Muzeum Więzienia Pawiak posiada swoją filię – Mauzoleum Walki i Męczeństwa przy al. Szucha, a niedawno otwarte Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r.³ w Radzyminie (2023 r.) stanowi czwarty oddział Muzeum.

¹ A. Stawarz, *Moje spojrzenie na 20 lat działalności Muzeum Niepodległości w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 32, s. 5.

² *Historia Muzeum*, <https://muzn.pl/pl/about/about/?v=30&host=palac>, [dostęp: 15.01.2025].

³ Zob. <https://radzymin.pl/1238/zakonczono-budowe-muzeum-bitwy-warszawskiej-1920-roku-w-radzyminie.html> [dostęp: 15.01.2025].

Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów

Nie sposób przedstawić tu całą historię Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów, który aktualnie jest siedzibą główną Muzeum Niepodległości w Warszawie⁴. Warto jednak w syntetycznym skrócie zaprezentować jego losy. W artykule autorstwa Piotra Piegata, pracownika Mauzoleum Walki i Męczeństwa, możemy znaleźć informacje na temat zmieniających się na przestrzeni lat właścicieli, a także na temat historii omawianego pałacu. W publikacji tej czytamy, że: „Powstał jako rezydencja podskarbiego koronnego Jana Jerzego Przebendowskiego, stronnika króla Augusta II, przy ulicy nazywanej Kamuedulską bądź Gołubską. Od lat 70. XVIII stulecia aż do rekonstrukcji pałacu po drugiej wojnie światowej ulica, przy której był usytuowany, nosiła nazwę Bielańskiej. Później wznosił się między jezdniami alei Karola Świerczewskiego. Od 1991 r. znajduje się pod adresem – al. „Solidarności” 62. Podskarbi Przebendowski nie cieszył się nową siedzibą długo. Zmarł w 1729 r. Pałac pozostawał w rękach jego rodziny do drugiej połowy lat 60. XVIII w. Obiekt służył w tamtym czasie jako miejsce wystawnych balów maskowych, które urządzał hiszpański dyplomata, poseł przy dworze Augusta III – Pedro Pablo Abarca de Bolea. Wynajął on nieruchomość od ostatniego właściciela z rodu Przebendowskich, Ignacego. Pod koniec lat 60. XVIII stulecia prawa do nieruchomości nabył Roch Kossowski, późniejszy ostatni podskarbi wielki koronny Rzeczypospolitej. W tym okresie pałac stał się domem jednej z najurodzawszych niewiast epoki – tak bowiem zapamiętano Barbarę z Bielańskich, drugą żonę nowego właściciela. (...) W rękach Kossowskich nieruchomość pozostawała do roku 1831, ale spadkobiercy Rocha Kossowskiego nie mieszkali tu – pałac i oficyny były wynajmowane. (...) Zanim w 1863 r. kupił go Jan Kazimierz Zawisza, by ponownie uczynić reprezentacyjną siedzibą możnego rodu, właściciele obiektu zmieniali się jeszcze trzykrotnie. (...) W latach 1912–1947 budynek należał do księcia Janusza Radziwiłła, XIII ordynata na Ołyce, właściciela Nieobrowa, posła i senatora II RP. (...) W czasie Powstania Warszawskiego książę Radziwiłł wraz z rodziną oraz mieszkańcy okolicznych domów przebywali w pałacowych podziemiach, które na krótko przed wybuchem wojny zamieniły się w schron. Pałac – reduta powstańcza, jeden z ważniejszych punktów strategicznych podczas obrony Starówki – wielokrotnie atakowany przez siły wroga, 24 sierpnia został zbombardowany i wypalony⁵”. Warto też dodać, iż po II wojnie światowej Pałac był siedzibą związków zawodowych, a od 1955 roku do końca ery PRL-u mieściło się w nim Muzeum Lenina⁶. Budynek został zmodernizowany w latach 2017–2020. W ramach projektu „Dostosowanie Pałacu Prze-

⁴ Szerzej na temat historii Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów, zob. K. Bąkała, *Krótką historia Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2020, passim. „Historia miejsca, w którym obecnie znajduje się siedziba główna Muzeum Niepodległości, jest bardzo interesująca. Jej osadnicze początki sięgają czasów wojewody podlaskiego Wojciecha Niemiry, który w okolicach dzisiejszego pałacu miał w XVII wieku wystawić okazały dwór. Niestety opustoszał on w wyniku epidemii dżumy dziesiątkującej pod koniec stulecia Warszawę”, cyt. za Ibidem, s. 5. Zob. także: J. Sito, *Pałac Przebendowskich w Warszawie i geneza jego architektury*, „TECHNE. Seria Nowa” 2022, nr 9, s. 101-118; P. Piegat, *O pałacu, który stanął na drodze*, „Stolica” 2018, nr 11-12, s. 55-57; A. Saratowicz, *Pałac Przebendowskich*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1990, passim.

⁵ P. Piegat, *O Pałacu...*, op. cit., s. 55-56.

⁶ A. Saratowicz, *Pałac Przebendowskich...*, op. cit., s. 95.

Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów
– główna siedziba Muzeum
Niepodległości w Warszawie

bendowskich/Radziwiłłów do nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych, w tym dla osób niepełnosprawnych” dokonano remontu omawianego obiektu. Modernizacja była przeprowadzona kompleksowo wraz z konserwacją. Po zakończonej rewitalizacji siedziba tej instytucji została dostosowana do „(...) nowoczesnych funkcji w celu wprowadzenia do niego atrakcyjnej oferty kulturalno-edukacyjnej skierowanej do szerokich grup odbiorców, w tym osób niepełnosprawnych”⁷.

Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów został rozbudowany, co umożliwiło również realizację nowych działań. W publikacji poświęconej projektowi rewitalizacji siedziby Muzeum Niepodległości w Warszawie czytamy: „Projekt obejmował szereg prac na zewnątrz i wewnątrz zabytkowego budynku. Dzięki nim Muzeum zyskało dodatkową przestrzeń wystawienniczą oraz miejsce na nowoczesną salę multimedialną w piwnicach, które zostały zasypane w okresie Powstania Warszawskiego. Na podstawie badań stratygraficznych elementów muru, ustalono oryginalny kolor elewacji, który został zastosowany po jej remoncie. We wszystkich pomieszczeniach odtworzono także drzwi z oryginalnymi zdobieniami. W ramach projektu nie tylko powiększono przestrzeń i zmodernizowano Pałac, ale także przywrócono go do stanu dawnej świetności z czasów jego najśłynniejszych właścicieli”⁸.

W głównej siedzibie Muzeum Niepodległości prezentowane są cztery wystawy stałe.

⁷ *Rewitalizacja Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów. Dostosowanie Pałacu Przebendowski/Radziwiłłów do nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych w tym dla osób niepełnosprawnych*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2020, s. 19.

⁸ *Ibidem*, s. 35.

„Polonia Restituta. O niepodległość i granice 1914–1921” przedstawiana jest w Muzeum od 2007 roku, a po rewitalizacji dokonano nowej aranżacji wystawy. Znajdują się tu eksponaty, które pokazują wszystkie etapy walki o niepodległość w ujęciu chronologicznym.

Kolejną stałą ekspozycją udostępnianą dla zwiedzających jest wystawa zatytułowana „Kresy i bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości”. Obiekty pochodzące z zasobów Muzeum Niepodległości pogrupowane zostały tutaj w kolekcje: Krzemieniecką, Leopolską, Sybiracką, a zbiory wieleńskie pokazywane są w części Vilniana⁹. Muzeum realizując swoją misję, skupia się także na popularyzowaniu historii o kresach polskich poprzez organizowanie wystaw, konferencji naukowych, publikacji i wydarzeń artystycznych¹⁰.

Z „Orłem Białym przez wieki. Symbol władców, państwa i narodu”, następną z wystaw stałych Muzeum jest związana z historią znaku Orła Białego. Aranżacja tej ekspozycji została przedstawiona w katalogu, który został wydany do tej wystawy. Dr Krzysztof Mordyński opisuje w nim rozmieszczenie eksponatów: „ (...) aranżacja wystawy stałej »Z Orłem Białym przez wieki« zakłada umiejscowienie jej w dwóch reprezentacyjnych salach pierwszego piętra pałacu Przebendowskich. Naturalny podział przestrzenny ekspozycji na dwie części został wykorzystany do czytelnego uformowania koncepcji merytoryczno-użytkowej. Pierwsza z sal porusza tematykę wcześniejszą chronologicznie (do 1795 r.), druga natomiast czasy nam bliższe, które stanowią szczególny przedmiot zainteresowania Muzeum pod względem gromadzenia kolekcji. W tym drugim pomieszczeniu zwiedzający znajdzie liczne muzealia ze zbiorów własnych instytucji¹¹”.

Ostatnią z prezentowanych w Muzeum Niepodległości wystaw stałych, jest „Historia pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów”. Ekspozycja składa się z reprodukcji wizerunków przedstawiających dawnych właścicieli, historycznych rzutów budynku oraz fotografii z okresu dwudziestolecia międzywojennego, prezentujących wnętrza. Na wystawie zwiedzający mogą również zobaczyć informacje dotyczące słynnego plafonu Henryka Siemiradzkiego *Światło*

⁹ Szerzej na temat kolekcji eksponowanych na wystawie „Kresy i Bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości” zob.: H. Wiórkiewicz, *Kolekcja Leopolska Muzeum Niepodległości w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć”, 1999, nr 14, s. 223-245; Ł. Żywek, *Vilniana w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2017, s. 362; A. Milewska-Młynik, *Kolekcja Krzemieniecka Muzeum Niepodległości*, „Niepodległość i Pamięć” 2006, nr 23, s. 149-160; Eadem, „Kolekcja Sybiracka” Muzeum Niepodległości, „Niepodległość i Pamięć” 1995, nr 2, s. 259-260; P. Bezak, „Artyści” z konieczności. *Przedmioty wykonane przez Sybiraków (1940-1956) w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 32, s. 149-152.

¹⁰ Oprócz przywołanej wystawy, Muzeum Niepodległości w ramach działalności wydawniczej wydaje czasopismo naukowe „Kwartalnik Kresowy”. „Periodyk omawia zagadnienia dotyczące Kresów Wschodnich w kontekście społeczno-kulturalnym. Głównym założeniem czasopisma jest utrwalenie tożsamości kulturowej oraz narodowej. W szczególowy sposób, w formie artykułów opisywane są rocznice oraz wydarzenia historyczne poświęcone tematyce kresowej. W »Kwartalniku Kresowym« znajdują się artykuły przygotowane przez międzynarodowy zespół. Rozważania autorów pochodzących z różnych państw, pozwalają odbiorcy na dokładne zgłębienie wiedzy związanej z różnorodną problematyką badawczą” – cyt. za: *Informator wydawniczy Muzeum Niepodległości*, oprac. D. Panówek, J. Tomczyk, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2024, s. 43.

¹¹ K. Mordyński, *O idei wystawy*, [w:] *Z Orłem Białym przez wieki. Symbol władców, państwa i narodu*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015, s. 18.

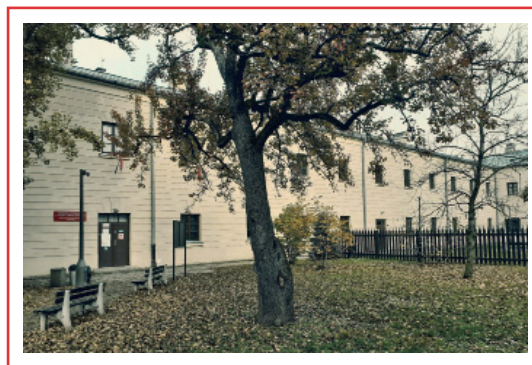
i *Ciemność*¹², który został zniszczony podczas II wojny światowej. Zdjęcia umieszczone na tej ekspozycji ukazują skalę zniszczeń pałacu podczas Powstania Warszawskiego. Warto też nadmienić, iż w tym zrywie narodowowyzwoleń-
czym budynek stanowił podczas walk ważny punkt oporu. Uzupełnieniem wystawy „Historia pałacu Przebendow-
skich/Radziwiłłów” są oryginalne obrazy, na których uwidoczniony jest pałac (Józef Młynarski, *Warszawskie dzieci*, cykl „Powstanie Warszawskie 1944”; Wanda Wadecka, *Muzeum Lenina w Warszawie*).

Oddziały Muzeum Niepodległości

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej znajduje się na terenie twierdzy wzniesionej w latach 1832–1834 przez cara Mikołaja I i należy do najważniejszych miejsc martyrologii polskiej z okresu zaborów. W jednym z budynków na terenie Cytadeli, tzw. X Pawilonie, władze carskie zlokalizowały centralne więzienie śledcze dla więźniów politycznych¹³, którzy przebywali tutaj w okresie epoki paskiewiczowskiej, Powstania Styczniowego, rewolucji 1905–1907. Na mocy zarządzenia Ministra Kultury i Sztuki nr 87 z dnia 24 sierpnia 1962 r., budynek X Pawilonu został oficjalnie przemianowany na Muzeum. Oficjalne otwarcie w dniu 22 stycznia 1963 roku połączono z 100. rocznicą Powstania Styczniowego, zaś stałą ekspozycję udostępniono dla zwiedzających w roku 1969¹⁴.

Aktualnie w tym miejscu można oglądać cele więzienne, realia, fotografie, dokumenty i prasę, kolekcję prac malarza-dokumentalisty, a niegdyś więźnia X Pawilonu – Aleksandra Sochaczewskiego oraz ekspozycję związaną z pobytem w tym miejscu w roku 1900 Józefa

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej

¹² Szerzej na ten temat: M. Królikowska-Dziubecka, *Dzieje pewnej kompozycji. Plafon Henryka Siemiradzkiego w pałacu Przebendowskich w Warszawie*, „Sztuka Europy Wschodniej” 2016, nr 4, s. 129-161.

¹³ „Bez przesady można powiedzieć, że nie ma na obszarze całej Polski obiektu zabytkowego, który w tym stopniu co Cytadela Warszawska związany jest z stuletnią prawie tradycją walk ludu polskiego o wolność społeczną i narodową. W słynnym X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej więzionych było kilkanaście pokoleń rewolucjonistów polskich. W tych samych murach cierpieli rewolucyjni demokraci pierwszej połowy XIX wieku, a następnie działacze polskiego ruchu robotniczego” – cyt. za. H. J. Mościcki, *X Pawilon Cytadeli Warszawskiej. Przyczynek historyczny*, [b.m.w.], [b.r.w.], maszynopis, s. 1.

¹⁴ *X Pawilon Cytadeli Warszawskiej*, red. L. Dubacki, B. Groniowska, S. Król, H. Wiórkiewicz, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, Warszawa 1962, s. 6; A. Stawarz, *X Pawilon Cytadeli Warszawskiej w pamięci narodowej*, „Niepodległość i Pamięć”, 1998, nr 12, s. 35.

Piłsudskiego. Zachowana jest także droga straceń z Bramą Straceń, przez którą wyprowadzano skazańców na miejsce egzekucji. Warto dodać, iż na terenie Cytadeli Warszawskiej znajduje się również Galeria Brama Bielańska, będąca miejscem wydarzeń artystycznych, a także wystaw czasowych związanych z wydarzeniami historycznymi oraz współczesnymi. Galeria znajduje się w historycznej bramie z 1835 roku prowadzącej do Cytadeli Warszawskiej, przy ulicy Czujnej.

Muzeum Więzienia Pawiak

Miejsce pamięci znajdujące się aktualnie przy ul. Dzielnej 24/26 w Warszawie. Pawiak powstał w 1835 roku, zaś decyzje o wzniesieniu tej budowli zaakceptowano już w 1829 roku. Architektem projektu budynku, a także nadzorującym przebieg prac był Henryk Marconi. Warto w tym miejscu nadmienić, iż po kilku latach funkcjonowania Pawiak stał się najnowocześniejszym więzieniem w dziewiętnastowiecznej Europie¹⁵. Do 1863 roku funkcjonował jako więzienie dla przestępców kryminalnych, zmieniło się to w trakcie Powstania Styczniowego, kiedy cele X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej były przepełnione i rozpoczęto przenoszenie aresztowanych. Po upadku wspomnianego zrywu narodowowyzwoleńczego, na Pawiaku przebywali m.in. członkowie Wielkiego Proletariatu, a w czasie rewolucji 1905–1907 Pawiak (obok X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej) był głównym więzieniem politycznym dla jej uczestników. W latach 1939–1944 przez to największe na terenie Generalnego Gubernatorstwa więzienie polityczne przeszło około 100 000 więźniów, z czego 37 000 zamordowano, zaś 60 000 zostało przeniesionych do innych więzień oraz obozów koncentracyjnych i obozów pracy w Auschwitz-Birkenau, Ravensbrück, Gross-Rosen, Majdanku, Stutthofie, Sachsenhausen, Treblince, Buchenwaldzie, Mauthausen-Gusen, Dachau, Flossenburgu i Bergen-Belsen.

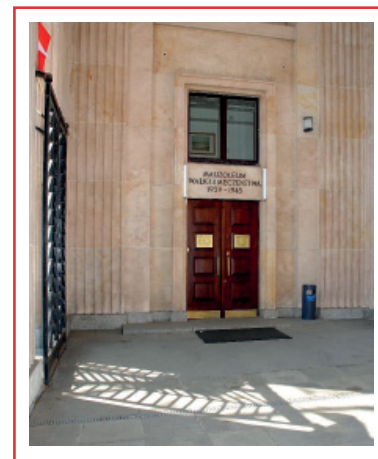
Muzeum Więzienia Pawiak

Aktualnie Muzeum Więzienia Pawiak poprzez swoją działalność upamiętnia więzienie, które przez cały okres swego istnienia (1835–1944) związane było z martyrologią narodu polskiego i walką o niepodległość, a także postaci tam przebywające. Największą jednak część ekspozycji poświęcono okresowi 1939–1944. Budynek obecnego Muzeum wzniesiono na ocalałych fundamentach więzienia wysadzonego przez Niemców w sierpniu 1944 roku. W skład zespołu pomnikowego Muzeum Więzienia Pawiak wchodzi: filar stanowiący fragment oryginalnej bramy wjazdowej, Pomnik Drzewa Pawiackiego (brązowa kopia słynnego wiązu – świadka historii), betonowy mur z blokami piaskowca okalający teren Muzeum z symbolicznymi rzeźbami projektu Tadeusza Łodziany i Stanisława Słoniny, a także dziedziniec więzienny z obeliskiem autorstwa Zofii Pociłowskiej.

¹⁵ „Wkrótce liczne zastosowane tu nowatorskie rozwiązania zostały wykorzystane przy budowie więzień śledczych w Płocku, Siedlcach i Kaliszu. Docenili je też Anglicy, którzy wybudowali więzienie w Pentonville niedaleko Londynu, całkowicie wzorowane na Pawiaku” – cyt. za J. Gierczyńska, *Ślady pamięci. 50 lat Muzeum Więzienia Pawiak*, wstęp T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2016, s. 17.

Mauzoleum Walki i Męczeństwa

Mauzoleum Walki i Męczeństwa to martyrologiczne miejsce, które w ramach swojej działalności krzewi pamięć o bohaterstwie Polaków z okresu II wojny światowej. Placówka ta znajduje się w przyziemiu aktualnej siedziby Ministerstwa Edukacji Narodowej. Budynek ten został wzniesiony w latach 1927–1930 na potrzeby funkcjonowania Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Architektem projektu był prof. Zdzisław Mączyński¹⁶. W październiku 1939 roku, po zajęciu Warszawy przez Niemców został zamieniony na siedzibę Urzędu Komendanta Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa Dystryktu Warszawskiego. Przyziemie zostało wówczas przebudowane na tak zwany areszt domowy Gestapo. W czasie Powstania Warszawskiego budynek na Szucha pełnił funkcję punktu rozdzielczego dla ludności z zajętych przez Niemców, południowych dzielnic Warszawy. Na mocy uchwały Rady Ministrów z 25 lipca 1946 roku pomieszczenia piwniczne aresztu Gestapo przy al. Szucha 25 w Warszawie zostały przejęte pod zarząd państwowy i uznane za miejsce martyrologii, świadectwo męki i bohaterstwa Polaków, miały też zostać zachowane w stanie nienaruszonym. Mauzoleum Walki i Męczeństwa jest filią Muzeum Więzienia Pawiak

Mauzoleum Walki i Męczeństwa,
al. Szucha

Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Radzyminie

Jest to najnowszy oddział Muzeum Niepodległości, który został otwarty 15 sierpnia 2023 roku, podczas obchodów 103. rocznicy Bitwy Warszawskiej. To wydarzenie nastąpiło w trakcie „Pikniku historycznego i wojskowego w Radzyminie”, w czasie którego burmistrz Radzymina Krzysztof Chaciński uroczystie przekazał dr. Tadeuszowi Skoczkoowi, dyrektorowi Muzeum Niepodległości klucze do wspomnianej wyżej placówki kulturalnej. Jest ona usytuowana w Domu Pielgrzyma przy ul. Jana Pawła II, naprzeciwko Cmentarza Bitwy Warszawskiej 1920 roku. Główną ideą powstania Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Radzyminie jest krzewienie pamięci o bohaterach decydującej bitwy wojny polsko-bolszewickiej poprzez realizację wydarzeń kulturalnych. W pla-

Siedziba Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r.
w Radzyminie

¹⁶ A. Kotecki, *Stefan Starzyński Warszawy swej pragnął pięknej. Stołeczna dzielnica reprezentacyjna – plany i realizacje na przykładzie budynku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego al. Szucha 25* [w:] *Dziś widzę wielką Warszawę*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, s. 328-332.

cówce przygotowywana jest wystawa stała, która będzie przedstawiać przebieg Bitwy Warszawskiej oraz jej znaczenie, a także militarne aspekty wojny polsko-bolszewickiej. Zaplanowana ekspozycja umożliwi odbiorcom zapoznanie się z historią Cudu nad Wisłą, a ponadto pozwoli dowiedzieć się o genezie konfliktu oraz sytuacji międzynarodowej w trakcie trwania tejże bitwy.

Na ekspozycji zostaną udostępnione zbiory Muzeum Niepodległości związane z omawianą tematyką – plakaty, afisze, odezwy, dokumenty życia społecznego pochodzące z tamtej epoki. Oprócz wyżej wymienionych obiektów muzealnych, na wystawie stałej będą prezentowane obrazy ukazujące przebieg wydarzeń z 1920 roku, przypinki, medale oraz odznaki żołnierzy, którzy brali udział w Bitwie Warszawskiej.

Działalność Muzeum Niepodległości w Warszawie

Edukacja

Misją Muzeum Niepodległości w Warszawie jest dokumentowanie i popularyzowanie wiedzy historycznej, dotyczącej: dziejów Polski od czasów zaborów do współczesności; działalności niepodległościowej i państwowotwórczej; kształtowania tożsamości narodowej i regionalnej na tle zmian politycznych, cywilizacyjnych, społeczno-kulturowych, gospodarczych i światopoglądowych. W ramach realizowanych celów Muzeum gromadzi eksponaty dokumentujące historię dążeń niepodległościowych Polaków¹⁷.

Muzeum Niepodległości w Warszawie od 35 lat umożliwia odbiorcom poznanie historii związanej z dążeniem Polaków do suwerenności¹⁸. Oprócz realizacji wystaw czasowych, organizowane są wydarzenia kulturalne, naukowe i edukacyjne związane z dziejami XIX-wiecznej Polski i dwudziestolecia międzywojennego oraz dotyczące II wojny światowej, a także powstań narodowych. Ponadto, oprócz wspomnianych przedsięwzięć, Muzeum poprzez działalność wydawniczą kultywuje pamięć o bohaterach, którzy zapisali się na kartach historii Polski. Pracownicy Muzeum Niepodległości prowadzą badania naukowe z zakresu historii, historii wojskowości, historii sztuki, które są poświęcone zbiorom, a także m.in. więźniom X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej i Pawiaka¹⁹.

¹⁷ *Rewitalizacja Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów...*, op. cit., s. 13.

¹⁸ Zob. Statut Muzeum Niepodległości w Warszawie, § 6: „Muzeum gromadzi, przechowuje, opracowuje, konserwuje i udostępnia dobra kultury polskiej w zakresie dokumentowania i popularyzowania wiedzy historycznej o dziejach Polski, ze szczególnych uwzględnieniem działalności niepodległościowej oraz państwowotwórczej, a także procesów związanych z kształtowaniem się tożsamości narodowej i regionalnej w kontekście integracji europejskiej oraz globalizacji”: <https://static.goout.cloud/muzeumniedlegloscipl/2022/01/944a21a4-statut.pdf>, [dostęp: 15.01.2025].

¹⁹ Zob. Tematy badawcze realizowane przez pracowników Muzeum Niepodległości w Warszawie: https://muzn.pl/pl/palac_category/research-topics/?v=30&host=palac [dostęp: 15.01.2025].

Jak wiemy, edukacja najmłodszych, młodzieży, w zakresie historii dotyczącej państwowości Polski jest istotna ze względu na kształtowanie postaw patriotycznych, a także poznanie dziejów narodu polskiego w szerszym *spectrum*. W Statucie Muzeum Niepodległości znajdują się informacje, które oznajmniają nam, w jaki sposób działania edukacyjne są realizowane w tej placówce. W paragrafie 7 tego dokumentu zostały określone zadania statutowe, związane z krzewieniem wiedzy wśród dzieci, młodzieży oraz seniorów. Edukatorzy popularyzują wiedzę z zakresu historii, upowszechniają kulturę, a także wykorzystują zbiory Muzeum do celów edukacyjnych²⁰.

Poprzez realizowanie wydarzeń, lekcji muzealnych i konkursów, edukatorzy Muzeum budują relację z odbiorcami, która w późniejszym okresie stanowi rozpoczęcie współpracy z placówkami edukacyjnymi²¹. Nie sposób przywołać w tym tekście wszystkich przedsięwzięć edukacyjnych, zainicjowanych przez Muzeum Niepodległości – 35-letnia działalność tej placówki stanowi asumpt do napisania publikacji poświęconej funkcjonowaniu Muzeum. Jednakże, nawet tylko na podstawie wydarzeń z 2024 roku jesteśmy w stanie określić, jakie wydarzenia są organizowane, a także do jakiego grona odbiorców są skierowane.

Tak jak wspomniałem wcześniej, lekcje muzealne, warsztaty, a także inne przedsięwzięcia związane z działalnością Muzeum Niepodległości w Warszawie są skierowane do dzieci i młodzieży, jak również do seniorów (w Muzeum prowadzone są zajęcia w ramach Akademii Seniora²²). Docelową grupą odbiorców są dzieci z placówek przedszkolnych, szkół podstawowych, ponadpodstawowych. Prowadzone lekcje dla najmłodszych są związane z historią Polski: *Śledztwo w sprawie Orła* (lekcja dotycząca wizerunku symbolu Orła Białego); *Polska i ja* (lekcja muzealna związana z historią Polski, a także kształtowaniem postaw patriotycznych); *Wielcy Polacy i ich zwierzęta* (lekcja związana ze zwierzętami, które były pupilami Ojców Niepodległości); „*Zbudujmy gniazdo!*” czyli o legendach początków państwa polskiego (zajęcia tematyczne, poświęcone historii polskich protoplastów Lecha, Piasta czy Popiela); *Moja pierwsza wizyta w muzeum* (lekcja dedykowana najmłodszym, która podczas zajęć może zapoznać się z funkcjonowaniem

²⁰ M. Bilińska, *Działalność edukacyjna w Muzeum Niepodległości i jego oddziałach*, „Niepodległość i Pamięć” 2024, nr 2 (86), s. 185.

²¹ M. Korczewska, *Działalność edukacyjna i promocyjna Muzeum Niepodległości w 2023 roku*, „Niepodległość i Pamięć”, 2004, nr 20, s. 283. Warto w tym miejscu nadmienić, iż Muzeum, oprócz wspomnianych wyżej przedsięwzięć realizowało także spektakle historyczne: „Na szczególną uwagę i znaczenie zasługują historyczne – »Józef Piłsudski« oraz »Józef Bem – bohater Polski i Węgier« w wykonaniu aktorów scen warszawskich: Cezarego Nowaka, Jerzego Molgi i Bogdana Kozyry, autora scenariusza. (...) Zaproponowaliśmy także, zarówno młodzieży jak i widzom dorosłym – miłośnikom Muzeum i historii w ramach kształcenia dorosłych spektakl edukacyjny pt. „Dyktator – rzecz o Romualdzie Trauguttie. Scenariusz oparty został na dokumentach z procesu Romualda Traugutta przed Najwyższą Komisją Śledczą powołaną przez władze carskie w okresie od kwietnia do lipca 1864 roku dla zbadania czynów R. Traugutta oraz na pamiętniku Mariana Dubieckiego i fragmentach prozy Władysława Terleckiego »Dwie głowy ptaka «”. Cyt. za. Eadem.

²² „8 października [2018 roku – red. B.S], przy dźwiękach *Gaudeamus*, rozpoczęła działalność nowa inicjatywa – Akademia Seniora. Muzeum Niepodległości zaprosiło w swe progi ludzi, którzy po przejściu na emeryturę nadal czują potrzebę aktywności. Ludzi, którzy wciąż chcą się rozwijać, doskonalić swe umiejętności, poznawać nowe i pogłębiać znane wcześniej dziedziny wiedzy, próbować spojrzeć na rzeczy znane z innej niż dotychczas perspektywy, czyli – najogólniej mówiąc – młodych duchem. Muzeum dało im przysłowiowy dach nad głową, zapewniła kadrę naukową, zaproponowało szereg wydarzeń, w których słuchacze Akademii Seniora mogą uczestniczyć” – cyt. za: T. Kołakowska, *Muzeum Niepodległości w Warszawie jako ośrodek badań naukowych*, „Niepodległość i Pamięć”, 2018, nr 4 (64), s. 329.

Muzeum od środka); *Polskie symbole narodowe* (podczas tych zajęć, młodzież może zaznajomić się z symboliką barw narodowych, godła Polski, a także poznać okolicznościami powstania hymnu narodowego); *Z władcami za pan brat* (lekcja muzealna związana z poznawaniem terminologii poświęconej władcom Polski, takiej jak: król, korona, berło, koronacja, wolna elekcja); *Herbowe opowieści* (lekcja muzealna z zakresu heraldyki, dzieci i młodzież poznają znaczenie tarcz herbowych); *Na rycerskim szlaku* (zajęcia związane z historią średniowiecza, podczas których jest omawiana kultura i zwyczaje ludzi z tamtej epoki); *Józef Piłsudski a niepodległość* (lekcja muzealna z zakresu biografistyki jednego z Ojców Niepodległości, uczniowie poznają życiorys i działalność związaną z odzyskaniem niepodległości).

Oprócz wyżej wymienionych zajęć, edukatorzy Muzeum Niepodległości prowadzą również warsztaty poświęcone historii Polski: *Mazurek Dąbrowskiego – hit nieśmiertelny* (podczas zajęć jest omawiana historia *Mazurka Dąbrowskiego*); *Wiwat Maj, 3 Maj!* (są to warsztaty związane z pierwszą polską konstytucją); *Pocztówkowy szal* (młodzież dowiadyuje się, w jaki sposób powstawały karty pocztowe, a także na podstawie zbiorów Muzeum Niepodległości poznają znaczenie pocztówek).

Zajęcia edukacyjne prowadzone przez pracowników Muzeum Niepodległości odbywają się nie tylko na ekspozycjach stałych, ale również na zewnątrz. W ramach działalności edukatorskiej organizowane są spacer tematyczne w Ogrodzie Saskim i Ogrodzie Krasińskich.

Główną ideą zainicjowania Akademii Seniora jest zintegrowanie środowiska osób aktywnych intelektualnie, które zakończyły karierę zawodową, ale czują potrzebę dalszego rozwoju. Ze strony internetowej Muzeum Niepodległości dowiadujemy się o aktywnościach realizowanych w ramach Akademii: „Oprócz poszerzania i pogłębiania wiedzy proponujemy Słuchaczom możliwość aktywnego uczestniczenia w tworzeniu programu Akademii. Pragniemy skorzystać z ich bogatego doświadczenia, jakie zdobyli, tworząc zręby tej rzeczywistości, w której obecnie żyjemy. Akademia Seniora pragnie stwarzać Słuchaczom okazje do wymiany doświadczeń oraz nawiązywania nowych kontaktów międzyludzkich, a tym samym przeciwdziałać izolacji, często grożącej osobom, które przestały być aktywne zawodowo”²³.

²³ <https://muzn.pl/pl/uncategorized/seniors-academy/?v=30&host=palac> [dostęp: 15.01.2025].

Plakat informacyjny dot. konkursu „Mazowsze, moja mała ojczyzna”

Organizowane dla słuchaczy Akademii Seniora wykłady, spotkania, spacery, a także Dyskusyjny Klub Filmowy „Przypomnienia” są niezwykle atrakcyjną formą przekazywania wiedzy z różnych dziedzin. Przemawia też za tym tematyka wykładów prowadzonych przez ekspertów, do których należą m.in.: prof. Franciszek Kampka, Jacek Fedorowicz, prof. Mikołaj Madurowicz, Jan Engelgard, dr Paweł Freus, Krzysztof Dubiński, prof. Katarzyna Girdwoyń, prof. Katarzyna Bąkowska, dr Wojciech Borkowski²⁴.

Nauka

Kolejną aktywnością, realizowaną przez Muzeum Niepodległości jest działalność naukowa poprzez organizowanie konferencji, seminariów, wykładów, kolegiów naukowych, a także prowadzenie badań w zakresie historii XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem dążeń niepodległościowych. W tej materii Muzeum Niepodległości współpracuje z innymi instytucjami naukowymi i badawczymi przy wspomnianych wyżej przedsięwzięciach.

Zadania realizowane z tego zakresu przez pracowników Muzeum Niepodległości, zmieniały się ze względu na potrzebę opracowywania zbiorów i prowadzenia badań naukowych, związanych z wielowątkowością i zróżnicowaniem tematów badawczych. Na podstawie dostępnej literatury periodycznej jesteśmy w stanie wywnioskować, w jaki sposób wyglądała ta aktywność. W artykule Andrzeja Stawarza, podsumowującym 5-letnią wówczas działalność naukowo-badawczą Muzeum Niepodległości czytamy: „W codziennej pracy Muzeum Niepodległości istnieją cztery podstawowe kierunki działalności naukowo-dokumentacyjnej oraz naukowo-badawczej:

1. nurt prac historyczno-biograficznych
2. sporządzanie dokumentacji naukowej zbiorów muzealnych
3. gromadzenie dokumentacji naukowo-tematycznej (związanej z wystawami stałymi i czasowymi)
4. tworzenie podstaw dokumentacji z zakresu etnografii miasta.

Rozwijanie prac w tych kierunkach służy nie tylko doskonaleniu warsztatu pracy muzealników. Sprzyja także umacnianiu Muzeum jako liczącej się placówki naukowej, umożliwia rozszerzenie współpracy z instytucjami naukowymi w kraju, a także zagranicą. Stanowi też o coraz lepszej podbudowie merytorycznej własnej działalności edukacyjnej oraz wydawniczej²⁵. Poprzez prowadzone badania naukowe, w Muzeum Niepodległości powstało wiele inicjatyw, które umożliwiły rozwój tej placówki, w kwestii realizacji tematów badawczych. Zespół muzealników pracował jeszcze przed powstaniem Muzeum Niepodległości nad publikacją z zakresu biografistyki, czego owocem były opracowane dwa tomy *Słownika biograficznego polskich działaczy ruchu robotniczego*. Powołany zespół redak-

²⁴ Zob. także tytuły prowadzonych wykładów i spotkań w ramach Akademii Seniora, m.in.: „Muzyczne podróże w czasie i przestrzeni”, „Spacer po Warszawie”, „Co z tymi sędziami? Wątpliwości co do statusu sędziów powołanych po 2017 roku”, „Celycka faktoria na Północnym Mazowszu”. Więcej informacji dotyczących wykładów: <https://www.facebook.com/p/Akademia-Seniora-Muzeum-Niepodleg%C5%82o%C5%9Bci-100026093563614> [dostęp: 15.01.2025].

²⁵ A. Stawarz, *Muzeum Niepodległości w Warszawie jako ośrodek badań naukowych*, „Niepodległość i Pamięć” 1995, nr 3, s. 264.

cyjny – pracujący nad wspomnianą publikacją do 1990 roku w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, kontynuował realizację procesu wydawniczego w późniejszych latach w Muzeum Niepodległości, co w późniejszym okresie pozwoliło na wydanie dwóch kolejnych tomów wspomnianego słownika.

Omawiany wyżej projekt badawczy był realizowany w trakcie początków funkcjonowania Muzeum Niepodległości w Warszawie. Prace nad tematami badawczymi w muzeach, to nie tylko opracowywanie słowników, ale także gromadzenie dokumentacji archiwalnej, która w przyszłości umożliwi realizację kolejnych badań. W przyszłości może stać się to asumptem do wydania monografii naukowej z dziedziny historii. Dobrym przykładem jest gromadzona przez muzealników z Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej dokumentacja dotycząca więźniów X Pawilonu Cytadeli. Projekt nie doczekał się do chwili obecnej finalizacji, jednakże aktualnie trwają prace nad zakończeniem archiwizacji kart, sporządzonych przez poprzednich pracowników merytorycznych Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. Na podstawie kwerend w archiwach państwowych i zagranicznych, odnajdywali oni informacje związane z losami więźniów wspomnianej carskiej twierdzy. Digitalizacja tego zbioru nie jest jedynym wyzwaniem naukowym dla pracowników, ponieważ zawarte w tych historycznych dokumentach informacje należy również uzupełnić o nowe źródła, które zostały zrealizowane na przestrzeni lat. Warto też w tym miejscu wspomnieć, iż prace nad digitalizacją kartoteki więźniów politycznych, przebywających w latach 1834–1925 w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, są niezwykle ważne ze względu na przedstawienie dziejów historii XIX- i XX-wiecznej Warszawy, a także ustalenie jak największej liczby osób, które „przewinęły” się przez X Pawilon we wspomnianym okresie²⁶.

Warto też podkreślić, iż jeśli chodzi o dokumentację dotyczącą więźniów Pawiaka osadzonych tam w latach 1939–1945, informacje na ich temat znajdują się na stronie internetowej. Odnajdziemy tam dane dotyczące trzydziestu tysięcy osób²⁷.

Wspomniane tematy badawcze realizowane przez pracowników Muzeum Niepodległości są przedstawiane za pomocą artykułów naukowych publikowanych w czasopismach naukowych, a także podczas kolegiów naukowych. Wygłaszane referaty w formie wykładów dotyczą różnorodnych tematów związanych z historią Polski. O rozpiętości tematycznej naukowych rozważań świadczą tytuły poszczególnych spotkań, które pozwolę sobie przywołać: „Reymont czytany współcześnie”; „Szkoła na Holendrni. Państwowa Szkoła Techniczna w Wilnie im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie”; „Polska propaganda wojskowa wobec agresji na Czechosłowację”; „Sienkiewicz. Dwa pogrzeby i pamięć”; „Niemieckie obwieszczenia w zbiorach Muzeum Niepodległości”; „Faraonom podobni, czyli ostatnia podróż wodami Wisły”; „Dorobek piśmienniczy Seminarium Duchownego w Wilnie w dwudziestoleciu międzywojennym”; „Pokolenia Polski Niepodległej”; „Pawiackie małolatki”; „Judaika

²⁶ O kartotece więźniów X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej zob.: Z. Strzyżewska, J. Wągorzki, *Komunikat o stanie badań nad kartoteką więźniów X Pawilonu*; „Niepodległość i Pamięć” 1996, nr 2 (6), s. 141-147. Zob. także: B. Sokołowski, *Konsekwencje Powstania Styczniowego, czyli kilka słów o zesłaniu kobiet przebywających w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej*, [w:] *Aleksander Sochaczewski i jego czasy*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, s. 103-118.

²⁷ Kartoteka więźniów Pawiaka, <https://archiwum.muzeum-niepodleglosci.pl/pawiak/kartoteka-online/> [dostęp: 15.01.2025].

w zbiorach Muzeum Niepodległości”; „Dokumenty chwili. Fotografia archiwalna w pracy historyka i muzealnika”; „O pamięci Powstań Śląskich”; „Gdzie nigdy nie gościły promienie słońca... Opowieść o życiu na peryferiach dawnej Warszawy”; „Przemarsz przez piekło – ze Starówki do Śródmieścia 1944”; „Twórczość poetki Więźniarek Pawiaka”; „Pieniądz Niepodległej (1918–1939)”; „Dziewiętnastoletni marynarz”; „Wigilia na Pawiaku we wspomnieniach więźniów”; „Nasz szanowny prezydent – rzecz o Sokratesie Iwanowiczu Starynkiewicz”.

Warto w tym miejscu podkreślić, o czym szerzej będzie mowa w dalszej części niniejszego tekstu. Muzeum, oprócz organizowania powyższych wydarzeń, stara się również krzewić pamięć o bohaterach, a także odnajdować nowe wątki historyczne poprzez wydawane przez Wydawnictwo Muzeum Niepodległości czasopisma naukowe: wspomniany już wcześniej „Kwartalnik Kresowy” oraz „Niepodległość i Pamięć”, a także publikacje książkowe i monografie. Organizowane przez Muzeum wykłady, seminaria i konferencje dotyczą powstań narodowych, historii wojskowości, Kresów Wschodnich i wielu innych dziedzin. Nie sposób przywołać wszystkich zrealizowanych w Muzeum Niepodległości i jego oddziałach publikacji, jednakże warto przypomnieć kilka z nich: *Ludowa i socjalistyczna wizja niepodległej Polski*; *Gorzki smak zwycięstwa. Polski bilans II wojny światowej*; *Cytadela Warszawska w wojnie 1920 roku*; *Bitwa Warszawska w relacjach i wspomnieniach*; *Radzymiń–Warszawa–Polska. Obroniona Niepodległość*; *Wokół Akcji AB. Represje niemieckie w pierwszych latach okupacji*; *Kościół i Polacy na Wschodzie pod opieką św. Jana Pawła II i Sługi Bożego kardynała Stefana Wyszyńskiego*; *Cytadela Warszawska. Ochrona dziedzictwa kulturowego – perspektywy rozwoju*; *Konferencja w 100. rocznicę wybuchu I Wojny Światowej*; *W 75. rocznicę powstania struktur Polskiego Państwa Podziemnego*; *100-lecie polskiego czynu zbrojnego*; *Generał Józef Haller – patriota, żołnierz, wychowawca młodzieży, społecznik*; *Rola mediów polskich w podtrzymywaniu tożsamości narodowej mniejszości polskiej na Ukrainie, Białorusi, Litwie i Łotwie po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich*; *Kościół Katolicki w najnowszych dziejach Polski (konferencja przygotowana na kanonizację Jana Pawła II)*; *Cytadela. Niewola czy wolność*; *Kresy: trudne sąsiedztwo*; *Błogosławiony Honorat Koźmiński i jego czasy*; *Kampania północno-afrykańska 1940–1942. Obrona Tobruku*; *Życie i działalność Ignacego Daszyńskiego. Wartości, o które walczył*; *Literatura a niepodległość*; *Komercjalizacja sieciowych produktów turystycznych województwa Mazowieckiego*; *„Historia – Ludzie – Pamięć” – konferencja z okazji 50. rocznicy powstania Muzeum Więzienia Pawiak*;

Kolegium naukowe „Pawiackie małolatki”, na zdjęciu: Robert Hasselbusch – kustosz Mauzoleum Walki i Męczeństwa al. Suchoja i dr hab. Jolanta Załęczny, prof. AFIB

Kresy – wczoraj, dzisiaj, jutro; Polski bilans II wojny światowej, Norwid widziany dzisiaj; Kościół a wojna na przestrzeni wieków. Od wypraw krzyżowych po agresję III Rzeszy na Polskę; Jak Feniks z popiołów – w 80. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego; Sympozjum Naukowe Muzeum Niepodległości „Mazowieckie Biblioteki Muzealne. Zadania i wyzwania; Powstanie Styczniowe. Kraj i Litwa pogrążyły się w żałobie narodowej; Wokół Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Historia, terażniejszość, przyszłość; Ostatnie szanse. Powstanie Listopadowe; Wojciech Bogumił Jastrzębowski – w 190. rocznicę wydania Konstytucji dla Europy.

Plakat promocyjny konferencji naukowej, „Kościół a wojna na przestrzeni wieków. Od pierwszych chrześcijan do czasów współczesnych”, która odbyła się w Muzeum Niepodległości 22 listopada 2024 roku.

Plakat promocyjny dot. prezentacji tematu badawczego realizowanego w Muzeum Niepodległości w Warszawie: „Judaika w zbiorach Muzeum Niepodległości”

Wystawy i zbiory

Oprócz wyżej przywołanych wystaw stałych, Muzeum Niepodległości organizuje wiele wystaw czasowych, w tym również „Galerię Jednego Obiektu”²⁸. Przedstawione formy eksponowania obiektów są realizowane w pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów, Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, Muzeum Więzienia Pawiak, Mauzoleum Walki i Męczeństwa przy al. Szucha, Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Radzyminie, a także – znajdującej się na terenie Cytadeli Warszawskiej – Galerii Brama Bielańska. We wszystkich tych miejscach są organizowane wernisaże wystaw tematycznych, związanych z martyrologią polskiego narodu, a także o innej problematyce, związanej z dążeniem Polaków do niepodległości.

Muzeum Niepodległości posiada następujące zbiory: *Piłsudczana*, *Prasa Powstania Warszawskiego*. Ponadto, w tej placówce muzealnej są gromadzone zbiory ikonograficzne, składające się z 16 000 fotografii archiwalnych i 5 000 kart pocztowych, które powstały w okresie od końca XIX wieku do czasów współczesnych. Kolejnym zasobem będącym w inwentarzu Muzeum są judaika. Obiekty znajdujące się w tym zbiorze to w przeważającym stopniu obrazy, grafiki, rysunki, plakaty, fotografie, numizmaty, medalierstwo oraz różnego rodzaju druki ulotne.

O wspomnianej już wcześniej przy okazji opisywania wystawy stałej „Kresy i Bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości” – kolekcji Leopolis, powstałej w 1992 roku z inicjatywy Oddziału Stołecznego Towarzystwa Miłośników Lwowa – możemy dowiedzieć się więcej z opisu tejże kolekcji: „Jej celem jest gromadzenie materiałów historycznych przekazujących prawdę i legendę o Lwowie i Małopolsce Południowo-Wschodniej oraz upamiętnianie wśród potomnych dziedzictwa tego miasta i regionu. Większość zgromadzonych w niej muzealiów dotyczy dziejów Lwowa w okresie zaborów i w latach II Rzeczypospolitej. W kolekcji przeważają fotografie, pocztówki, archiwalia i pamiątki rodzinne. Cenną, choć mniej liczną grupę stanowią grafiki i obrazy. Znaczną wartość poznawczą mają materiały związane ze środowiskiem radiowym przedwojennego Lwowa, w tym tomy poświęcone działalności Wesołej Lwowskiej Fali”²⁹.

Kolejną, przywołaną wyżej kolekcją, jest kolekcja Sybiracka, która została zainicjowana w Muzeum Niepodległości w 1994 roku. Główną ideą tego zbioru jest gromadzenie pamiątek związanych z zesłańczymi losami Polaków w czasach stalinowskich. Aktualnie jest to zasób liczący 1 500 obiektów. Są to eksponaty potwierdzające przymusowy pobyt Polaków na Wschodzie w latach 1940–1956 (przedmioty wykonane w obozach, archiwalia, fotografie, prace

²⁸ „Galeria Jednego Obiektu to znana już naszym czytelnikom wystawa cykliczna Muzeum Niepodległości w Warszawie, prowadzona od 11 listopada 2012 roku. Jej założeniem jest prezentacja obiektów, które – ze względu na tematykę realizowanych wystaw stałych i czasowych – są stosunkowo rzadko prezentowane gościom odwiedzającym naszą placówkę. Metodą na zaprezentowanie interesujących eksponatów, niezwiązanych z pozostałymi ekspozycjami, jest pokazywanie w cyklach – początkowo miesięcznych, obecnie zaś kwartalnych – wybranych muzealiów z naszych kolekcji. Każdorazowej prezentacji towarzyszy stosowny druk informacyjny oraz spotkanie tematyczne. Niekiedy ma to charakter osobnej imprezy, czasami zaś bywa połączone z innymi wydarzeniami z naszego programu” – cyt. za P. Bezak, *Galeria Jednego Obiektu – kalendarium odsłon*, „Niepodległość i Pamięć” 2014, nr 3-4, s. 295.

²⁹ <https://muzn.pl/pl/uncategorized/about-collections-2/?v=30&host=palac> [dostęp: 15.01.2025].

artystyczne). Warto też dodać, iż ta kolekcja posiada również współczesne przedmioty, które dotyczą upamiętnienia stalinowskich prześladowań.

Jedną z większych kolekcji, które posiada Muzeum jest zbiór obrazów Aleksandra Sochaczewskiego – zesłańca syberyjskiego, więźnia X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. Na obrazach namalowanych przez tego malarza-dokumentalistę zostały przedstawione losy ludzi zesłanych na Syberię. Aktualnie w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, gdzie kolekcja trafiła w 1963 roku jako trwały depozyt, znajduje się 118 obrazów i szkiców Sochaczewskiego³⁰.

W zbiorach Muzeum Niepodległości znajdują się również archiwalia związane z działalnością Stronnictwa Narodowego na Wychodźstwie, a także zbiór zawierający korespondencję do Romana Dmowskiego z lat 1915–1920 oraz dokumenty Komitetu Narodowego Polskiego oraz Delegacji Polskiej na Pokojową Konferencję w Paryżu w 1919 roku.

W zasobach Muzeum można odnaleźć militaria, które są związane z wojskiem (kosa powstańcze, broń, oprządzenie z czasów II wojny światowej, egzemplarze broni białej i palnej, elementy umundurowania, w tym: kurtki, płaszcze, hełmy, rogatywki, pasy, plecaki, menażki czy ładownice). Jednym z elementów wchodzących w skład zbiorów jest również kolekcja medali. Mowa tutaj o eksponatach, które powstały od XIX wieku do czasów obecnych. Zakres tematyczny tego zbioru jest związany z zagadnieniami walk narodowowyzwoleńczych, kultury, sztuki i wydarzeń historycznych.

Wspomniana kolekcja obrazów Aleksandra Sochaczewskiego jest częścią pokaźnego zbioru sztuki, który zawiera prace z zakresu malarstwa, rysunku, grafiki, rzeźby i plakatu. Znaczna część wyżej wymienionych obiektów pochodzi z XX wieku. Zakres tematyczny kolekcji związany jest z obrazami z gatunku malarstwa historycznego, które przedstawiają sceny z powstań narodowych. Najwięcej dzieł związanych jest z okresem Powstania Styczniowego. Muzeum Niepodległości posiada prace artystyczne wybitnych malarzy, obrazujących wydarzenia z tamtego okresu. Są to obrazy olejne autorstwa m.in.: Ludomira Benedyktowicza, Włodzimierza Łosia, Józefa Ryszkiewicza, Wandalina Strzeleckiego. Ponadto, w zbiorach Muzeum znajdują się także cykle Artura Grottgera (*Polonia* i *Lituania*) oraz prace Jacka Malczewskiego, który w swoich dziełach utrwalił los zesłańców syberyjskich.

Obiekty graficzne związane z Legionami Polskimi (I wojna światowa), znajdujące się w zasobach muzealnych, są autorstwa: Leopolda Gottlieba, Franciszka Jaźwieckiego, Stanisława Kamockiego, Tadeusza Seweryna i Kajetana Stefanowicza.

Patrząc na wszystkie eksponaty, warto w tym miejscu podkreślić fakt, iż znaczącą kolekcją pod względem liczebności i wartości artystycznej są plakaty z różnych okresów historii Polski, przedstawiające różnorodną tematykę³¹. W inwen-

³⁰ Szerzej na temat życia i twórczości Aleksandra Sochaczewskiego zob.: *Aleksander Sochaczewski. O Syberii pędzłem i piórem (artystyczny obraz Powstania Styczniowego oraz katongi)*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, passim; H. Boczek, B. Meller, *Aleksander Sochaczewski (1843–1923) malarz syberyjskiej katongi (życie, twórczości i dzieje kolekcji)*, Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 1993, passim.

³¹ Szerzej na temat plakatów znajdujących się w zbiorach Muzeum Niepodległości zob.: B. Sokołowski, *Sztuka plakatu źródłem propagandy*,

tarzu znajdują się projekty graficzne, które są związane z okresem wojny polsko-bolszewickiej, mobilizacją skierowaną do obywateli w okresie II wojny światowej, propagandą komunistyczną, architekturą socrealistyczną, a także druki o tematyce kulturalnej autorstwa m.in. Józefa Mroszczaka, Waldemara Świerzego, Henryka Tomaszewskiego i Wojciecha Zamecznika, Włodzimierza Zakrzewskiego, Huberta Hilschera, Romana Cieślewicza, Wiktora Górki, Tadeusza Gronowskiego. Nawiązując jeszcze do obiektów związanych z okresem socrealizmu (muzealia pochodzą jeszcze z okresu funkcjonowania Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego), znajdują się tu obrazy, które są charakterystyczne dla tego nurtu: Wojciech Weiss – *Patrz, wspaniała manifestacja*; Eugeniusz Eibisch – *ZMP* oraz *Lenin i Spójnia*; Alfred Lenica – *Rodzina robotnicza*, *Pstrowski i towarzysze*, *Na budowie*. W zbiorach muzeum znajdują się także rzeźby autorstwa m.in. Stanisława Horno-Popławskiego, Barbary Zbrożyny i Xawerego Dunikowskiego, a także Aliny Szapocznikow.

Wspomniane plakaty eksponowane są w Galerii Plakatu³², która znajduje się w przestrzeni wystawienniczej Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej – oddział Muzeum Niepodległości, zaś obrazy m.in. w Galerii Malarstwa Historycznego, która jest projektem zrealizowanym przez Muzeum Niepodległości. Ideą tego przedsięwzięcia było zaprezentowanie szerszej publiczności obrazów ze zbiorów Muzeum, które niezbyt często pokazywane są na wystawach. Uzupełnieniem wyboru obiektów o tematyce historycznej były zakupione przez Muzeum prace współczesnych malarzy, ukazujące wydarzenia z naszej przyszłości³³.

Aleksander Sochaczewski, *Zakuwanie w kajdany*, płótno, olej, MN nr inw. M.625

czyli kilka słów na temat afiszy o tematyce 1939 roku ze zbiorów Muzeum Niepodległości, „Mówią Wieki” 2024, nr 9 (776), s. 32-35; *II wojna światowa w filmie. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2024; *Wakacje w PRL – plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2024; *A jednak wojna... Wojna obronna 1939 w zbiorach Muzeum Niepodległości*, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023; *Ziemie Odzyskane w plakacie. Katalog zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023; *Dla szczęśliwej przyszłości naszych dzieci. Motyw dziecka w polskim plakacie i drukach propagandowych w latach 1945-1956*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2022.

³² Zob. A. Kotecki, *Od wystaw do galerii. Geneza Galerii Plakatu Muzeum Niepodległości*, „Niepodległość i Pamięć” 2023, nr 2 (82), s. 243-254.

³³ Szerzej na temat realizacji projektu zob.: T. Skoczek, *Galeria Malarstwa Historycznego w Muzeum Niepodległości*, [w:] *Galeria Malarstwa Historycznego*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, s. 11-14.

Galeria Brama Bielańska jest przestrzenią wystawienniczą, która znajduje się na terenie Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. Organizowane tam są wystawy czasowe, związane z wydarzeniami historycznymi, a także współczesnymi. Warto też podkreślić, iż w Galerii tej prezentowane są prace o różnej tematyce. Ekspozowane obiekty pochodzą ze zbiorów Muzeum Niepodległości lub z kolekcji artystów współpracujących z Muzeum³⁴.

Aleksander Sochaczewski, *W drodze do katorgi. Poranek w kopalni*, płótno, olej, MN nr inw. M.677.

Jacek Malczewski, *Złożenie do trumny*, płótno, olej, MN nr inw. M.146.

Artur Szyk, *Patrz co cię czeka jeżeli nie chwycisz za broń*, litografia barwna, plakat, MN nr inw. Pl. 2048.

³⁴ Zob. M. Brodala, *Podsumowanie wystawy czasowej „Puszcza Białowieska – Zielone Płuca Europy. Malarstwo Piotra Gagana”*, „Niepodległość i Pamięć” nr 88, s. 141-144; M. Sołtysik, *Malarstwo i zarys idei Ludwiga Angerera Der Ältere w Galerii Brama Bielańska, w Cytadeli Warszawskiej. Muzeum Niepodległości czci 85. rocznicę urodzin artysty i pisarza*, „Niepodległość i Pamięć” 2024, nr 2 (86), s. 195-198; B. Sokołowski, *Fantastyczny realizm Ludwiga Angerera der Ältere*, „Niepodległość i Pamięć” 2023, nr 4 (84), s. 177-180.

Biblioteka Naukowa

Jedną z organizacji usługowych funkcjonujących w Polsce jest biblioteka, która poprzez wykonywanie zamierzonych celów i zadań wspiera działania związane z edukacją, rozwojem osobistym, sztuką, nauką w różnych ośrodkach akademickich oraz kulturalnych. W artykule autorstwa Magdaleny Skrejko, *Gromadzenie zbiorów w bibliotekach muzealnych. Tematyzacja instytucji macierzystych i jej wpływ na profil biblioteki*, zaprezentowano m.in. podstawowe zadania wykonywane przez omawiane placówki. W tekście tym czytamy: „Gromadzenie zbiorów jest jedną z podstawowych i standardowych czynności bibliotekarskich, która zazwyczaj nie jest opisana w statutach czy regulaminach organizacyjnych. Polega na pozyskiwaniu i wprowadzaniu do biblioteki właściwych materiałów bibliotecznych zgodnie z przyjętą polityką gromadzenia. Pod uwagę bierze się również: potrzeby użytkowników, wykorzystanie gromadzonych materiałów oraz możliwości finansowe instytucji. Dokonuje się tego najczęściej drogą kupna, darów i wymiany, rzadziej depozytów. Bywa, że do biblioteki przejmowane są księgozbiory osierocone. Jeżeli muzeum prowadzi działalność wydawniczą, zasób biblioteki powiększa się o wydawnictwa własne, np. katalogi zbiorów, katalogi wystaw, periodyki”³⁵.

Analizując przytoczony fragment można stwierdzić, iż działalność bibliotek umożliwia realizację badań naukowych związanych z daną tematyką. Dostępność księgozbiorów pozwala na wypożyczenie, a w dalszym etapie na analizę źródeł drukowanych, publikacji naukowych, a także periodyków. Jedną z takich bibliotek jest Biblioteka Muzeum Niepodległości, która mieści się w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Misją biblioteki Muzeum Niepodległości jest gromadzenie materiałów bibliotecznych o charakterze naukowym i ściśle związanym z profilem działalności muzeum. Zbiory biblioteki są związane z historią narodu polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem zrywów zbrojnych i dążeń niepodległościowych. Biblioteka Muzeum posiada znaczną ilość wydawnictw niezależnych, a także publikacji związanych z historią Kresów. „Biblioteka Naukowa Muzeum Niepodległości w Warszawie ma charakter specjalistyczny. Gromadzi wydawnictwa z zakresu historii Polski na tle wydarzeń światowych, od czasów rozbiorów po historię najnowszą. Księgozbiór biblioteki obejmuje zasób podstawowy, czasopisma, scenariusze wystaw, mapy i bibliotekę podręczną (słowniki, encyklopedie, bibliografie, informatory)”³⁶.

W Bibliotece Naukowej Muzeum Niepodległości znajdują się różnorodne zbiory, o czym świadczą artykuły zrealizowane przez pracowników, w których opublikowano zestawienia biblioteczne dotyczące m.in. powstań narodowowyzwoleńczych (Powstanie Listopadowe, Powstanie Styczniowe, Powstanie Warszawskie); dotyczące Konstytucji 3 maja 1791 roku, a także wojny polsko-bolszewickiej³⁷.

³⁵ E. Adaszyńska, *Biblioteka akademicka jako skutecznie i sprawnie działająca organizacja. Ujęcie teoretyczne*, „Zarządzanie Biblioteką” 2016, nr 1 (8), s. 50.

³⁶ <http://archiwum.muzeum-niepodleglosci.pl/aktualnosci/biblioteka-naukowa/> [dostęp: 15.01.2025].

³⁷ H. Murawska, *Nabytki Biblioteki Muzeum Niepodległości 2010 (wybór)*, „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 2 (34), s. 248-258; Eadem, *Powstanie Styczniowe 1863-1864 w zbiorach Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości w Warszawie. Wybór bibliograficzny*, [w:] *Powstanie Styczniowe. Kraj i Litwa pogrążyły się w żalobie narodowej*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2022, s. 415-448;

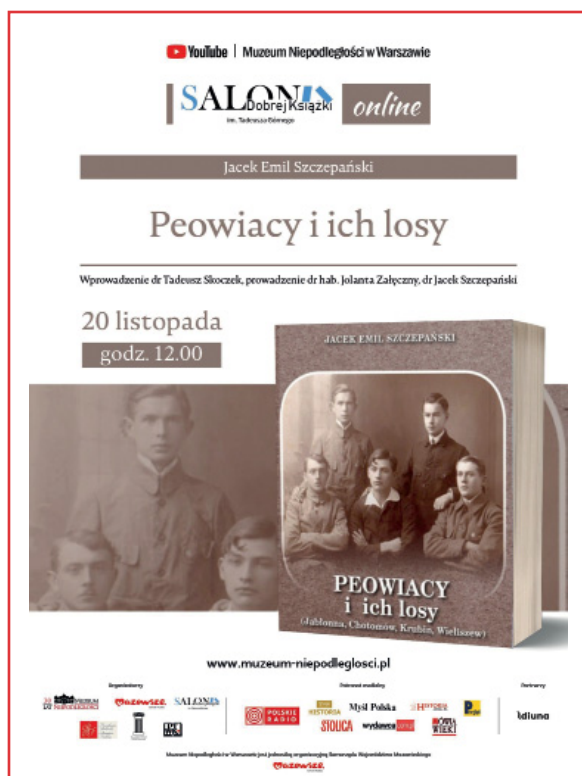
Wnętrze Biblioteki Naukowej
Muzeum Niepodległości

W ramach działalności Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości w Warszawie są organizowane dwa cykliczne spotkania, poświęcone promocji nowych wydawnictw zwartych, a także periodycznych. Pierwszym z tych wydarzeń jest Salon Dobrej Książki im. Tadeusza Górnego, podczas którego odbywają się dyskusje tematyczne z autorami książek. Główną ideą tego przedsięwzięcia jest zaprezentowanie odbiorcom literatury w najlepszym wydaniu, ale również przedstawienia im szeroko rozumianej działalności wydawniczej Muzeum Niepodległości w Warszawie. Drugim z takich cyklicznych spotkań jest zainicjowany w 2024 roku „Salon Dobrej Prasy” im. Walerego Pisarska. Pierwsze wydarzenie z tego cyklu odbyło się 19 marca 2024 roku z redaktorką naczelną czasopisma „Stolica” – Ewą Kielak-Ciemniewską. Zrealizowane w ubiegłym roku wydarzenie zostało opisane na łamach kwartalnika „Niepodległość i Pamięć”. W artykule na temat tego spotkania znajdziemy informację o idei zainicjowania Salonu Dobrej Prasy im. Walerego Pisarska. W jednym z fragmentów tego tekstu czytamy, że: „W muzeum Niepodległości został zainaugurowany nowy cykl wydarzeń – Salon Dobrej Prasy im. Walerego Pisarska. Pracownicy Biblioteki Naukowej MN będą spotykać się z redaktorami, wydawcami oraz wszystkimi osobami związanymi z prasowym rynkiem wydawniczym, żeby rozmawiać o interesujących czasopismach i ich twórcach, o historii czasopiśmiennictwa i przeszłości prasy. Naszym

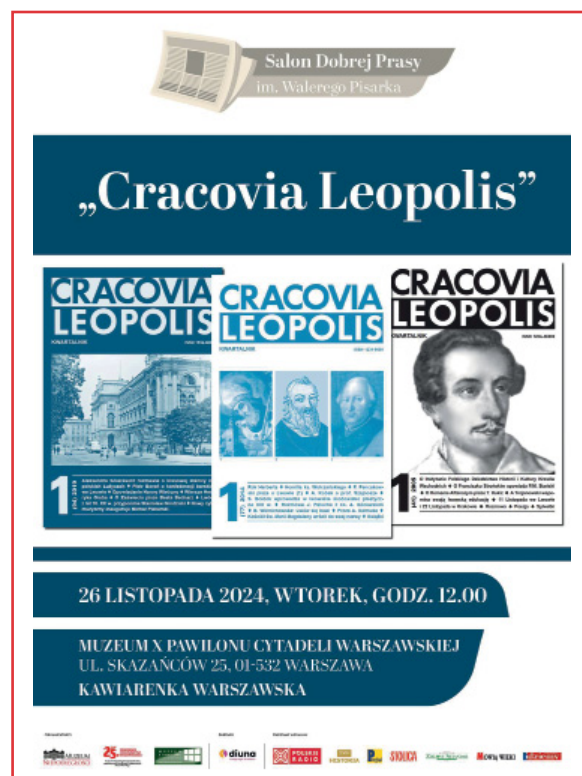
pierwszym gościem była Ewa Kielak-Ciemniewska, redaktor naczelna Warszawskiego Magazynu Ilustrowanego »Stolica«. Rozmowę poprowadzili bibliotekarze Dominika Zyśk i Piotr Maroński. Wśród uczestników spotkania był

Eadem, *Powstanie listopadowe (1830–1831) w zbiorach Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *Ostatnie szańce. Powstanie Listopadowe*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2022, s. 285-315; Eadem, *Getto warszawskie w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *Warszawo ma... 79. rocznica wybuchu powstania w getcie warszawskim*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2022, s. 241-251; Eadem, *Powstanie Warszawskie (1944) w zbiorach Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości w Warszawie. Wybór bibliograficzny* [w:] *Dziś idę walczyć, Mamo... 78. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego*, red. B. Michalec, T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2022, s. 289-332; S. Macierzyńska, *Cytadela Warszawska. Bibliografia druków zwartych, wybór*, „Niepodległość i Pamięć” 2012, nr 1-4 (37-40), s. 308-319; K. Bąkała, *Kartografia a badania historyczne – na przykładzie zasobów Biblioteki Muzeum Niepodległości dotyczących województwa łwowskiego w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Niepodległość i Pamięć” 2017, nr 3 (59), s. 265-294; J. Miszkiewicz, *Konstytucja 3 maja 1791 roku w zbiorach Biblioteki Muzeum Niepodległości, wybór bibliograficzny*, „Niepodległość i Pamięć” 2021, nr 2 (74), s. 353-361; Eadem, *Publikacje autorstwa Stanisława Dziedzica w zbiorach Biblioteki Muzeum Niepodległości*, „Niepodległość i Pamięć” 2021, nr 3 (75), s. 267-276; P. Bezak, J. Jaskólski, J. Miszkiewicz, *Wojna polsko-bolszewicka w zbiorach Biblioteki Muzeum Niepodległości w Warszawie (wydawnictwa zwarte)*, „Niepodległości i Pamięć” 2021, nr 1 (73), s. 339-348; K. Lewicka, *Bitwa Warszawska 1920 w zbiorach Biblioteki Naukowej Muzeum Niepodległości*, „Niepodległość i Pamięć” 2022, nr 4 (80) s. 217-222.

również Dyrektor Muzeum Niepodległości dr Tadeusz Skoczek. Temat spotkania brzmiał: Miesięcznik »Stolica« jako medium przekazu wydarzeń naukowo-kulturalnych w Muzeum Niepodległości, jednak rozmawialiśmy nie tylko o współpracy redakcji »Stolicy« z Muzeum Niepodległości, ale także o historii tego interesującego pisma oraz redakcyjnych planach na przyszłość³⁸.

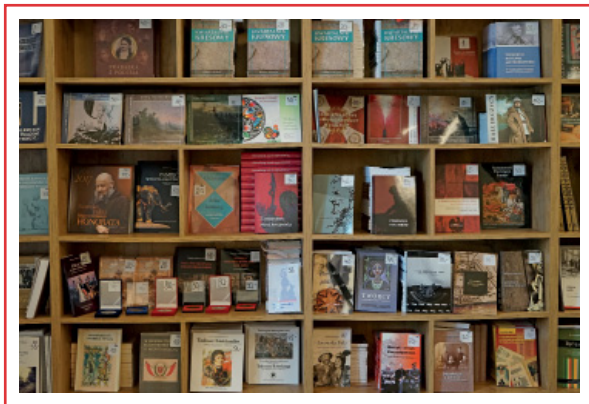

Plakat promocyjny dot. spotkania poświęconego publikacji Jacka Emila Szczepańskiego *Peowiaci i ich losy* (*Jabłonna, Chotomów, Krubin, Wieliszew*), w ramach Salonu Dobrej Książki.

Plakat informacyjny dot. cyklicznego spotkania organizowanego przez MN – Salon Dobrej Prasy im. Walerego Pisarka.

³⁸ D. Zysk, *Salon Dobrej Prasy im. Walerego Pisarka – spotkanie z Ewą Kielak-Ciemniewską, redaktorką naczelną czasopisma „Stolica” 19 marca 2024 roku*, „Niepodległość i Pamięć” 2024, nr 3 (87), s. 193.

Część publikacji książkowych, dostępnych w księgarni Muzeum Niepodległości.

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości w Warszawie

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, iż placówki muzealne na Mazowszu, w ramach realizowania swojej misji, nie prowadzą tylko działalności kulturalnej, edukacyjnej i naukowej, ale również edytorską³⁹. Kwestię funkcjonowania tego typu wydawnictw określił Piotr Lechowski w artykule *Czasopisma naukowe muzeów krakowskich (po 1945 r.) – rozwój i stan obecny*. W jednym z fragmentów czytamy: „Można wymienić co najmniej cztery podstawowe rodzaje publikacji, które powszechnie wydawane są przez muzea: – Publikacje informacyjne o muzeum i jego działalności, do których zalicza się informatory i foldery o muzeum, sprawozdania z działalności muzeum, kroniki, informacje na stronie domowej www itp. – Publikacje towarzyszące wystawom muzealnym, najczęściej występujące w formie tradycyjnych katalogów, przewodników i informatorów wystaw. – Publikacje dokumentujące zbiory muzeum, np. katalogi zbiorów, albumy itp. – Publikacje prezentujące wyniki badań naukowych, dokumentujących i źródłowych pracowników muzeum, w postaci naukowych i fachowych monografii książkowych, prac zbiorowych oraz artykułów w periodykach własnych muzeum”⁴⁰.

Muzeum Niepodległości w Warszawie prowadzi szeroką działalność wydawniczą poprzez realizowanie procesów wydawniczych, związanych z publikacją książek o tematyce historycznej. Są to: monografie naukowe, publikacje po-konferencyjne, katalogi wystaw i zbiorów, albumy, śpiewniki, wspomnienia, antologie wierszy, reprinty wydawnictw z minionej epoki, które są związane z historiografią Polski, a także wspomniane wcześniej dwa czasopisma naukowe: „Kwartalnik Kresowy” i „Niepodległość i Pamięć”. Wymienione rodzaje publikacji dotyczą powstań narodowyzwoleńczych, historii Polski oraz przedstawiają działalność Ojców Niepodległości⁴¹.

³⁹ B. Sokołowski, *Wydawnictwo periodyczne Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego*, „Niepodległość i Pamięć”, 2023, nr 4 (8), s. 235.

⁴⁰ P. Lechowski, *Czasopisma naukowe muzeów krakowskich (po 1945 r.) – rozwój i stan obecny*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2012, t. 15, z. 1 (29), s. 112.

⁴¹ Oferta Wydawnictwa Muzeum Niepodległości dostępna w: *Informator wydawniczy...*, op. cit., passim. Zob. także, <https://ksiegarnia.muzeum->

„Kwartalnik Kresowy” (ISSN 2719-8464) jest kontynuacją „Rocznika Kresowego”⁴² (ISSN: 2391-6435) wydawanego przez Muzeum Niepodległości od 2015 roku pod redakcją dyrektora Muzeum Niepodległości dr. Tadeusza Skoczka. Od 2021 roku⁴³ redakcja „Kwartalnika Kresowego” wydała już 24 numery tego wydawnictwa periodycznego. Nie sposób wykazać w niniejszym tekście wszystkie tytuły, a także autorów tekstów ze względu na ich liczebność. Artykuły publikowane w „Kwartalniku Kresowym” poświęcone były m.in.: biografii i działalności Nestora Machny; wydarzeniom związanym z wprowadzeniem polskiej państwowości w rejonie Bieszczad w listopadzie 1918 roku; polskiej prasie społeczno-politycznej, realizowanej w Stanisławowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego; działaniom bojowym lotnictwa Wojska Polskiego przeciwko 1. Armii Konnej, które zostały wykonane w sierpniu 1920 roku; okrętom marynarki wojennej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939; Kazimierzowi Górskiemu; wybranym aspektom działalności organów bezpieczeństwa państwowego USRS w obwodzie lwowskim w latach 1944–1946; Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w 1894 roku; Kazimierzowi Banachowi; Michałowi Roubie; aktywności Narcyza Olizara w okresie Powstania Listopadowego; walkom o Twierdzą Przemyśl w 1915 roku; działalności malarza Jana Styki we Lwowie; rzeźbom Kazimierza Chodzińskiego; profesorom lwowskim straconym w lipcu 1941 roku na Wzgórzach Wuleckich; polskim internowanym i jeńcom wojennym w Tarnopolu w latach 1918–1919; Polskiej Organizacji Wojskowej w latach 1934–1935; działalności Ignacego Kozińskiego; architekturze lwowskiej; niemieckiemu lotnictwu nad Nord-Ostfront w kampaniach 1914 i 1915 roku; wystawie stałej Muzeum Książąt Lubomirskich; fotografiom Stanisława Fliberta Fleury; historii huculskiego kapelusza w Wojsku Polskim i wielu innym tematami.

-niepodleglosci.pl/o-nas [dostęp: 15.01.2025]. O szerokiej działalności muzealnego wydawnictwa, dowiadujemy się także ze wstępu autorstwa dyrektora dr. Tadeusza Skoczka, do wspomnianego wyżej informatora: „Prezentujemy podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie tylko część dorobku, ale znaczącą. Warto wymienić zestaw albumów w serii „Polskie Powstania Narodowe”, cykl katalogów zbiorów własnych Muzeum Niepodległości, katalogi wystaw Galerii Brama Bielańska, katalogi wystaw organizowanych na Mazowszu i na terenie całej Polski, serie wydawnicze: „Przypomnienia”, „Biblioteka NiP”, „Od regionalizmu do samorządu”, „Debaty muzealne”, „Plurimos annos”, „Zeszyty dokumentacyjne”, „Mazowiecka Biblioteka Poetów”. Każda konferencja wzbogacana jest monografiami naukowymi, nieraz interdyscyplinarnymi”, cyt. za: T. Skoczek, Wstęp, [w:] Informator..., op. cit., s. 10. Warto też nadmienić, iż omawiany informator wydawniczy, został wydany na potrzebę uczestnictwa w Międzynarodowych Targach Książki, odbywających się w 2024 roku w Pałacu Kultury i Nauki. Muzeum Niepodległości, w ramach aktywności na rynku wydawniczym, bierze czynny udział co roku, w Targach Książki Historycznej i Katolickich Targach Książki.

⁴² Szerzej na temat „Rocznika Kresowego” zob.: T. Skoczek, *Zamiast wstępu*, „Rocznik Kresowy” 2015, r. 1, nr 1, s. 5: „Rocznik Kresowy. Periodyk ten jest konsekwencją kilkuletniej ożywionej aktywności Muzeum Niepodległości w kwestiach związanych z ocaleniem pamięci o terenach utraconych w wyniku ustaleń politycznych czy decyzji militarnych. Wszyscy jesteście z Kresów – taki pogląd rodzi się z refleksji na temat roli i znaczenia Rzeczypospolitej Obojga Narodów w kształtowaniu polskiej tożsamości, z oglądu wartości kulturowych, literackich – intelektualnych, z analizy biografii postaci polskiej nauki, literatury, sztuki pięknych, sztuki wojennej, itp.”

⁴³ O kontynuacji w nowej odsłonie omawianego periodyku zob.: T. Skoczek, „Kwartalnik Kresowy”. *Stare pismo w nowej odsłonie*, „Kwartalnik Kresowy” 2021, nr 1 (9), s. 5: „Prezentujemy Państwu pierwszy numer «Kwartalnika Kresowego». Jest to kontynuacja „Rocznika Kresowego” wydawanego przez Muzeum Niepodległości od 2015 roku. W ostatnim czasie liczba nadesłanych artykułów, ważkich i interesujących, była tak duża, że wydawaliśmy faktycznie półrocznik. W ten sposób oddaliśmy środowisku naukowemu i czytelnikom, w ciągu 6 lat, osiem numerów pisma. Zaczynamy więc pierwszy «Kwartalnik Kresowy», pozostawiając w numeracji ciągłej cyfrę 9”.

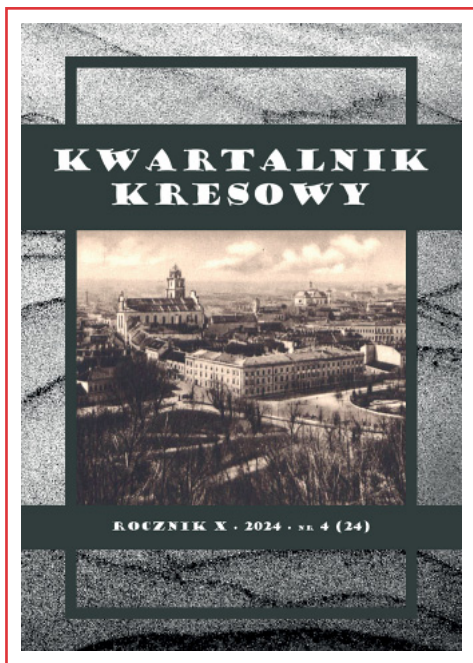

Stoisko Muzeum Niepodległości na Targach Książki Katolickiej z 2024 roku. Na zdjęciu od lewej: Bożena Zawistowska, Piotr Maroński, Lilla Filipiak.

mnień Kazimierza Bartoszewskiego, a także jednostek balonowych Kaiserliche und Königliche (K.u.K.) Luftschiff erabteilung podczas kampanii galicyjskiej 1914 roku.

Kilka zdań należy poświęcić wspomnieniom Aleksandra Sochaczewskiego⁴⁴, które były publikowane przez redakcję „Kwartalnika Kresowego” w sekcji *Materiały źródłowe*. W artykule wstępnym dr. Krzysztofa Bąkały możemy odnaleźć idee publikowania twórczości pisarskiej Sochaczewskiego w „Kwartalniku Kresowym”. We wstępie do jednego z numerów czytamy: „Mniej znana, a nawet wręcz zapomniana, jest twórczość pisarska Sochaczewskiego. Składa się na nią siedem opowiadań zatytułowanych *Na Syberii (nowele politycznego zesłańca)*. Postanowiliśmy przybliżyć czytelnikom »Kwartalnika« ich treść, publikując je w odcinkach, począwszy od bieżącego numeru. Część pierwsza poprzedzona została wstępem niezyczącej już dr. Anny Milewskiej-Młynik, wieloletniej pracownicy Muzeum Niepod-

⁴⁴ Aleksander Sochaczewski, właśc. Sonder Lejb (1843–1923) – syn Szmula i Szajny Bajły z domu Pytel, urodził się w Iłowie. W 1860 roku rozpoczął naukę w Warszawskiej Szkole Rabinów. W późniejszym okresie studiował malarstwo w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem Józefa Simmlera. Brał czynny udział w manifestacjach patriotycznych, co skutkowało tym, iż został aresztowany 1 września 1862 r. i osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Początkowo, 24 kwietnia 1863 r., został skazany na śmierć, następnie zmieniono wymiar kary na 20 lat katorgi na Syberii. Odbywał wyrok w Irkucku i w Permie, gdzie pracował. W 1883 r. powrócił z katorgi i rozpoczął studia malarskie w Monachium. Mieszkał i tworzył również w Brukseli, Wiedniu, a także we Lwowie. Szerzej na temat życia i działalności artystycznej malarza-dokumentalisty zob.: M. K. Piekarska, *Aleksander Sochaczewski – artysta w służbie umęczonego narodu*, [w:] *Aleksander Sochaczewski. O Syberii pędzłem i piórem (artystyczny obraz Powstania Styczniowego oraz katorgi)*, red. T. Skoczek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, s. 7-20.

Okładka wydawnictwa periodycznego „Kwartalnik Kresowy” nr 4 (24) 2024

ległości, wybitnej znawczynie tematyki dotyczącej losów polskich zesłańców. Nowele ukazały się pierwotnie drukiem w 1906 roku w berlińskim wydawnictwie Dr. Demder. Opracowaniem i wydaniem w języku niemieckim zajął się Richard Schott. Tłumaczenia na język polski dokonała w 1983 roku, na zlecenie Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, Barbara Siebat. Nasze Muzeum czyni starania o upamiętnienie Artysty, poprzez uchwalenie roku 2023 Rokiem Aleksandra Sochaczewskiego na Mazowszu. Warto w tym miejscu podkreślić, iż urodził się on na Ziemi Mazowieckiej w Iłowie, położonym kilka kilometrów od Sochaczewa, od nazwy którego to miasta urobił sobie nazwisko. W kolejnych numerach »Kwartalnika« będziemy też zamieszczać reprodukcje obrazów A. Sochaczewskiego, pochodzących ze zbiorów Muzeum Niepodległości⁴⁵.

Czasopismo naukowe „Niepodległość i Pamięć” (ISSN 1427-1443) jest wydawane nieprzerwanie od 1994 roku. Przez 31 lat funkcjonowania tego wydawnictwa periodycznego, udało się zrealizować 89 numerów.

Pierwszym redaktorem naczelnym czasopisma był Andrzej Stawarz⁴⁶, który pełnił tę funkcję do 2010 roku. Za kadencji redaktora Stawarza wydano 31 numerów tego periodyku. „Niepodległość i Pamięć” do tego numeru był wydawany nieregularnie: w jednym roku kalendarzowym wydawano po dwa, trzy numery, zaś jeden na kwartał został wydany tylko dwa razy – w 1997 i 1998 roku⁴⁷.

Od 1994 do 2010 roku w czasopiśmie „Niepodległość i Pamięć” publikowano teksty o różnorodnej tematyce. Teksty pisane przez naukowców z różnych środowisk dotyczyły m.in.: 75. rocznicy odzyskania niepodległości, pobytu Józefa Piłsudskiego w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, Macieja Rataja, powstań śląskich, pierwszej woj-

⁴⁵ K. Bąkała, *Sochaczewski mniej znany*, „Kwartalnik Kresowy” 2022, nr 3 (15), s. 5-6.

⁴⁶ Andrzej Stawarz – etnograf, muzealnik, historyk, regionalista. W latach 1990–2009 pełnił funkcję dyrektora Muzeum Niepodległości w Warszawie.

⁴⁷ Kwestia częstotliwości wydawania czasopisma „Niepodległość i Pamięć” była uzależniona od zbierania materiałów źródłowych, a także kwestii finansowych, o czym można przeczytać w przytoczonej wyżej nocie redakcyjnej: „Poszczególne numery będą ukazywały się nieregularnie – prawdopodobnie dwa, trzy razy w roku. Jest to uzależnione od napływu oryginalnych opracowań oraz możliwości finansowych Muzeum”. Czytając dalej powyższy fragment możemy wywnioskować, iż redakcja czasopisma „Niepodległość i Pamięć” nie sądziła, iż ten periodyk utrzyma się na rynku wydawniczym tyle lat, o czym świadczą zaplanowane tematy na kolejne numery. Dalej czytamy, że: „Będą to numery tematyczne, związane z określonym cyklem wydarzeń lub epoką. Numer inauguracyjny nawiązuje do faktu odzyskania niepodległości w 1918 r., powstań śląskich. Następne będą poświęcone Tadeuszowi Kościuszce i insurekcji 1794 r., powstaniu styczniowemu i losom zesłańców po 1863–1864 r., wojnie polsko-rosyjskiej 1920 r.” – cyt. za: *Od Redakcji*, „Niepodległość i Pamięć” 1994, nr 1 (1), s. 6-7.

ny światowej, kolekcji Leopolis, która znajduje się w zbiorach Muzeum Niepodległości, duchowieństwa Królestwa Polskiego w latach 1861–1862, życia i twórczości malarza-dokumentalisty Aleksandra Sochaczewskiego, grobów i pamiątek z okresu Powstania Styczniowego na terenach Kresów Wschodnich, dziejów Powstania Styczniowego zawartych w zbiorach archiwalnych w Moskwie i Kijowie, Kolekcji Sybirackiej znajdującej się w zbiorach Muzeum Niepodległości, Bitwy Warszawskiej, udziału chłopów i ruchu ludowego w obronie niepodległości Polski w 1920 roku, działań militarnych Polski w II wojnie światowej, działalności Tadeusza Kościuszki, polskich zesłańców w guberni i obwodzie archangielskim w XIX i XX wieku, zesłańczych rysunków księdza Leopolda Zgodzińskiego, które znajdują się w zbiorach Muzeum Niepodległości, tradycji hymnu Polski, XIX-wiecznej polskiej biżuterii patriotycznej, pracy wychowawczej w armii II Rzeczypospolitej, wojny polsko-bolszewickiej na Mazowszu, ochrony zabytków na Wołyniu w latach 1906–1939 i 1993–2006, działalności Komitetu Zagranicznego Obozu Narodowego (1942–1943), Zamojszczyzny w latach II wojny światowej i wielu innych wydarzeń⁴⁸.

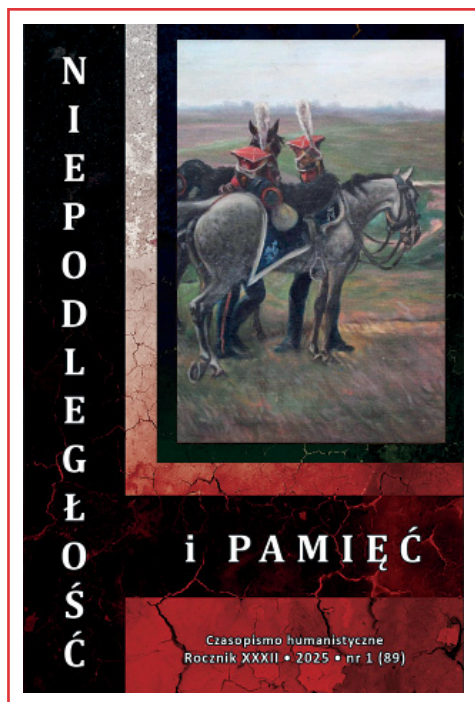
W 2010 roku⁴⁹ redaktorem naczelnym czasopisma naukowego „Niepodległość i Pamięć” został Tadeusz Skoczek⁵⁰. Pod jego redakcją „Niepodległość i Pamięć” zmieniło swój charakter, o czym można przeczytać w pierwszym artykule wstępnym napisanym przez redaktora naczelnego.

Zmiany związane z funkcjonowaniem periodyku „Niepodległość i Pamięć” nie zachodziły tylko w strukturze redakcji, ale także w sposobie wydawania czasopisma, który od 2010 roku stał się czasopismem *stricto* naukowym. Współcześnie można stwierdzić, iż struktura czasopisma – jeśli chodzi o konkretne sekcje w spisie treści – zaczęła się właśnie kształtować od tego numeru. Pogrupowanie artykułów na działy: Artykuły; Muzealnictwo. Materiały. Sprawozdania. Omówienia; Źródła. Relacje. Wspomnienia; Recenzje. Noty. Bibliografie, jest dla czytelników informacją, iż publikowane teksty dotyczą nowych wyników badań, kolekcji, zbiorów i wydarzeń muzealnych, a także omawiane są nowo wydane pozycje bibliograficzne oraz materiały źródłowe. Tematyka artykułów wchodzących w skład tych numerów nadal dotyczyła powstań narodowych, a także dążeń do niepodległości. Od momentu, gdy dr Tadeusz Skoczek objął funkcję redaktora naczelnego czasopisma „Niepodległość i Pamięć”, zamieszczono na łamach tego periodyku artykuły dotyczące: koncepcji modernizacji polskiej wsi w programach i publicystyce organizacji piłsudczykowskich w okresie II wojny światowej; architektury sakralnej warszawskiej Pragi; zniszczeń spowodowanych I wojną światową na przykładzie powiatu warszawskiego; kultury studenckiej w latach 1975–1989; prasy konspiracyjnej w Wilnie i Okręgu Wileńskim w latach 1939–1945; symboliki żołnierzy podziemia polskiego na Wołyniu

⁴⁸ Autor niniejszego opracowania miał ułatwione zadanie przy obliczeniu ilości artykułów w przypadku „Kwartalnika Kresowego” – ze względu na mniejszą liczbę wydań, a także stałą strukturę spisu treści, który obowiązuje w *layoutie* tego wydawnictwa periodycznego. W przypadku kwartalnika „Niepodległość i Pamięć” nie uczynił tego ze względu na zbyt obszerną rozpiętość tematyki poruszanej na łamach tego czasopisma, a także z powodu zmieniającej się struktury spisu treści.

⁴⁹ Od numeru 32 wydanego w tym roku.

⁵⁰ dr Tadeusz Skoczek – muzealnik, krytyk literacki, wydawca, od 2010 roku dyrektor Muzeum Niepodległości w Warszawie. Szerzej na temat biogramu redaktora naczelnego zob.: *Uczony, Polityk, Podlasiak. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Adamowi Czesławowi Dobrońskiemu na osiemdziesiąte urodziny*, red. T. Skoczek, B. Sokołowski, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2023, s. 354.

Okładka wydawnictwa periodycznego
„Niepodległość i Pamięć” nr 1 (89) 2025

i Polesiu w latach II wojny światowej; nauczania Jana Pawła II; działalności Towarzystwa Opieki Weteranów Żołnierzy Polskich z roku 1831 w Galicji w latach 1882–1906; dokumentów opisujących dzieje legionistów węgierskich służących w Legionach Polskich w latach 1914–1918; duplikatów polskich w zbiorach Biblioteki Załuskich; działalności Ligi Kobiet w latach 1966–1981; matryc graficznych Joachima Lelewela znajdujących się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie; postaw społeczeństwa powiatu gostynińskiego w okresie wojny sowiecko-polskiej; zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryji Niepokalanej; życia i działalności ks. Jana Gołędzinowskiego; obiektów muzealnych związanych z wojną polsko-bolszewicką 1920 roku w zbiorach muzeów mazowieckich; tradycji ekslibrisu; działalności prezydenta m.st. Warszawy Stefana Starzyńskiego; uwarunkowań historycznych kształtujących determinanty polsko-arabskich stosunków; operacji doświadczalnych stosowanych na Polkach w KL Ravensbrück i wiele innych.

Czasopisma naukowe wydawane w ramach działalności edytorskiej Muzeum Niepodległości w Warszawie znajdują się na liście czasopism punktowanych: „Kwartalnik Kresowy” (Unikatowy Identyfikator Czasopisma: 201416) – 20 punktów – (przypisane dyscypliny naukowe: historia, nauki o kulturze i religii), 32 570 na liście, „Niepodległość i Pamięć” (Unikatowy Identyfikator Czasopisma 490761) – 20 punktów – (przypisane dyscypliny naukowe: archeologia, historia, literaturoznawstwo, polonistyka), 31 086 na liście⁵¹.

Oba czasopisma posiadają wskaźnik Index Copernicus Value (ICV) za rok 2023: „Kwartalnik Kresowy” – 58,64 pkt; „Niepodległość i Pamięć” – 58,88 pkt i są zaindeksowane na liście czasopism naukowych ICI JOURNALS MASTER LIST 2023.

⁵¹ Załącznik do komunikatu Ministra Nauki z dnia 05 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, s. 880,844, <https://www.gov.pl/web/nauka/komunikat-ministra-nauki-z-dnia-05-stycznia-2024-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>, [dostęp: 12.09.2024].

Postowie

Patrząc na 35-letnią działalność Muzeum Niepodległości w Warszawie, przedstawioną w tym zarysie, dochodzę do wniosku, iż nie sposób opisać tej placówki kulturalnej poprzez realizację jednego tekstu. Niewątpliwie, ten artykuł w przyszłości może stać się asumptem do realizacji pozycji bibliograficznej poświęconej funkcjonowaniu przez 35 lat omawianego Muzeum. Aby w pełni zapoznać odbiorców z zadaniami wykonywanymi przez muzealników, należałoby przeanalizować wszystkie przedsięwzięcia od 1990 roku. Warto byłoby też zaprezentować zmianę struktury muzeum, poczynając od lat okresu PRL, ze względu na bogatą historię placówek funkcjonujących w tamtym czasie. Pomocnym materiałem źródłowym, oprócz przytoczonych artykułów, mogą być dokumenty życia społecznego, które sukcesywnie są zbierane przez Bibliotekę Naukową Muzeum Niepodległości w Warszawie. W skład takowych dokumentów, liczących około 4 000 archiwaliów, wchodzi m.in. programy, zaproszenia, dyplomy uznania, podziękowania, informatory, które umożliwiają zestawienie wszystkich wydarzeń organizowanych w Muzeum.

Bartłomiej Sokołowski

dr Tadeusz Skoczek
Dyrektor Muzeum Niepodległości w Warszawie

zaprasza na

*Koncert inauguracyjny obchody jubileuszu
35-lecia Muzeum Niepodległości w Warszawie*

Pod honorowym patronatem:

- Sekretarz Stanu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Bożeny Żelazowskiej
- Marszałka Województwa Mazowieckiego – Adama Struzika
- Marszałka Województwa Małopolskiego – Łukasza Smółki
- Prezydenta m.st. Warszawy – Rafała Trzaskowskiego
- Burmistrza Miasta Bochnia – Magdaleny Łacnej

7 lutego 2025, godz. 16.00
Muzeum Niepodległości w Warszawie

Bożena Żelazowska
Sekretarz Stanu Ministerstwa
Kultury i Dziedzictwa Narodowego

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Prezydent
miasta stołecznego
Warszawy

PATRONAT HONOROWY
BURMISTRZA MIASTA BOCHNIA

Koordinacja pracy redakcyjnej
Janina Tomczyk

Administracja wydawnictwa
Dorota Dobrońska

Promocja koncertu i wydawnictwa
Justyna Wszyńska

Projekt okładki, projekt graficzny publikacji, DTP
Wojciech Jelonek

ISBN 978-83-68378-01-6
Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42 700)
al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa
wydawnictwo@muzn.pl
tel. 22 826 90 91 w. 41

Delta – Drukarnia cyfrowa
Kraków
Nakład 200 egz.

Patroni medialni:

STOLICA

ŻYCIE ŚRÓDMIEŚCIA

MÓWIA WIEKI

Partner:

35 MUZEUM
lat **NIEPODLEGŁOŚCI**

Mazowsze.
serce Polski

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego

ISBN 978-83-68378-01-6